Bajai Honpolgár

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata

2024. május • XXXV. évfolyam 5. (402.) szám

Ára: 400 Ft

Fotó: Molnár Attila

- A Jánoska-eresztés névadójának nyomában – Nepomuki Szent János-emlékek Prágában
- „Kultúrbotrány" vagy a hús-vér költő pontos mása? – a bajai Petőfi-szobor története
- Oktatásügyünk fájdalmas veszteségei – búcsú Tarján Leventétől és Geiger Istvántól
- Mesék zongorára és a zongora mellől – interjú Ari-Bencses Anikóval

Tartalom

- Nepomuki Szent János nyomdokain Prágában *(Tomaskovity Szabolcs útibeszámolója)*..........3
- Rossz szomszédság *(Fábián Borbála forrásközlése)*..........6
- Tisztelet Tarján Leventének *(Marosvásárhelyiné Gergely Anna nekrológja)*..........11
- In Memoriam Geiger István (1946-2024) *(Schneider Viktor megemlékezése)*..........13
- „Öröm és boldogság a gyerekeknek, a zene eszközét felhasználva" *(Sándor Boglárka interjúja Ari-Bencses Anikóval)*..........14
- Jegyzőkönyv „a bácsbokodi esetről" *(Gergelyné Békei Irén hagyatékából közzéteszi: Marosvásárhelyiné Gergely Anna)*..........18
- Kultúrtörténeti kalandozások egy régi bajai tarokk-kompánia emlékére *(Pencz Rudolf írásának 2. része)*..........19
- Kultúrtörténeti kalandozások egy régi bajai tarokk-kompánia emlékére *(Pencz Rudolf összeállítása, 1. rész)*..........17
- Híres, elfeledett bajaiak: Beck Bódog, az apiterápia atyja *(Mayer János összeállítása)*..........22
- Anyám rózsái *(Katymári Vanda haiku-füzére)*..........23
- „A paella és a spanyol életérzés *(Szünder Dezső receptje)*..........24

Bajai Honpolgár

Baja és környéke honismereti
és kulturális folyóirata
Megjelenik minden hónap elején
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő:
Dr. Mayer János
Főmunkatárs: Dr. Nebojszki László
Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A szerkesztőbizottság tagjai:
Jász Anikó, dr. Laki Ferenc, Lex Orsolya,
Masa György, Sarlós István, Sipos Loránd,
Szünder Dezső, Zalavári László

Online szerkesztő: Mayer István

Lapalapító:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó: Bajai Honpolgár Alapítvány
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Számlaszám: 11732033 20030119
Postacím: 6500 Baja, Telcs Ede u. 12.
E-mail: bajaihonpolgar@gmail.com

Előfizetés: 06-79/322-600

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.
Felelős vezető: Csuvár Zoltán
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

Honlapunk: www.bajaihonpolgar.hu

A szerkesztőség a beküldött
kéziratok rövidítésének és stilisztikai
javításának jogát fenntartja!

Fülelő magányos őzek, vérszomjas farkasfalkák

Mayer János

■ *„..hegyi erdőkön/ az őzbak megáll; fülel és elpattan a széllel,/ mely farkascsorda szagát hozza sziszegve, -/ fölszagol s nem menekül, mint menekülnek/ az őzek…"* E havi címlapfotónk alkotója, Molnár Attila ismét zseniálisan kapta lencsevégre a természet egy különleges pillanatát, s képével *Radnóti Miklós* klasszikus sorait juttatta eszembe. (Még akkor is, ha egyébként tudjuk, hogy fotóján nem őzbak, hanem suta látható, és a kép természetesen nem is hegyi rengetegben, hanem a Gemencben készült.)

A fényképen megörökített mozdulat nemcsak annak apropóján kerülhetett címlapunkra, mert alkotója is szerepel a nemrégiben városunk főterén megnyílt, legújabb szabadtéri természetfotó-kiállításon, hanem azért is, mert a látvány által a verssorokban felidézett magatartásforma ma is aktuális lehet. A költő még 1933-ban írt *Mint a bika* c. versében egy közelgő veszély előérzetét fogalmazta meg a fülelő és az egyelőre még messze kóborló farkascsorda szagától megriadó őz képével. A költemény megírása idején legfeljebb sejteni lehetett, hogy valami olyan katasztrófa közeleg, amely elpusztíthatja az addig ismert világot, és az ártatlanokra is komoly fenyegetést jelent. A vadállat ösztönösen megérzi a bajt, és ha pontosan nem is tudhatja, mi vár rá – ellentétben a vers fő metaforáját adó, a biztos elbukással járó ellenállást választó bikával –, érzi azt, hogy bizonyos helyzetekben mentenie kell az irháját.

Megállni és a fülünket hegyezni azonban nekünk sem árt háromnegyed évszázad múltán sem. Ártatlannak tűnő *ordas eszmék*ből vagy épp báránybőrbe bújt farkasokból manapság is akad éppen elég, még ha nem is mindenki veszi észre, hogy messziről bűzlik, amit mondanak. Azért sem baj, ha fülelünk, mert számos indulattól átfűtött (és nem ritkán tudatosan hergelt) közéletünk *szétmálló hangerdejé*ből nem könnyű meghallani a tisztességes, igaz hangokat, amelyeket rendre elnyom az állandó csatazaj, a véget nem érő gyűlölködés, áskálódás és panaszkodás üvöltő kórusa. Józan, békés hangoknak, értelmes vitáknak egyre kevesebb felület jut: akik ilyet hirdetnek, azokat levadásszák vagy billogot sütnek rájuk, s előbb-utóbb maguk húzódnak vissza a biztonságosnak vélt rejtekhelyükre.

Ami ennél is rosszabb, hogy megbolydult társadalmunk egy része kezd kizárólag gyilkos ösztönei által hajtott, vérszomjas *farkascsordára* emlékeztetni. Az igazi farkasok egyes egyedei természetes módon alárendelik magukat a falka érdekeinek, hiszen ezzel zsákmányszerzésük hatékonysága növekszik, de egyéniségüket így sem veszítik el. Erejüket az adja, hogy falkában akár valódi nagyvadak elejtésére is képesek lehetnek. A mi emberfarkasaink is zsákmányra éhesen, habzó, véres szájjal készek együtt üvölteni és vonyítani az önjelölt vezérfarkasokkal, akiknek a szabad prédáról szóló üres ígéreteinek értelmét talán nem is értik, mégis vicsorító fogakkal demonstrálják erejüket ország- és világszerte, és bíznak abban, hogy az alfa-hím nekik is juttat majd a remélt zsákmányból. (Pedig tudhatnák, hogy a farkasok rang szerint részesülnek belőle, és a legjobb falatok a vezéreknek jutnak.) A falkaszellem ugyan kétségkívül erőt adhat a csoport tagjainak – hiszen összetartozás teremtődött közöttük –, ám a vezérét kritika nélkül követő, annak minden szavát fanatikusan ismétlő ragadozó hordánál kevés fenyegetőbb dolog létezik, és ha valakit csak a düh és a (hatalom)éhség motivál, abból nagy dolgok ritkán születnek.

Csoda, hogy a hangos, indulatos farkasüvöltéseket hallva az őzekhez hasonlóan félelemérzet erősödik bennünk? Meglehet, nem mi vagyunk a mészárlás célpontjai, de egy zsigeri gyűlöletből, bosszúvágyból táplálkozó leszámolást szemtanúként sem szeretnénk átélni – elvégre *„emberek, nem vadak – elmék vagyunk!"* (Csak mintha sokakat az értelem helyett valami „szent révülettel" párosuló, minden mást legyűrő ősi ösztön hajtana, amelyet kihasználva könnyen csapdába lehet ejteni gyanútlan birkanyájat.)

Mi egyelőre fülelünk. Hátha lesz olyan, aki kimondja a varázsszót, hogy *elég volt: legyen béke már;* ne csak Gázában és Ukrajnában, ne csak a(z egyre kevésbé) háborítatlan természetben, hanem a fejekben, a társadalom kisebb és nagyobb köreiben is. De jó lenne, ha végre valaki nem azzal állna elő, miképp lehet mások torkát elharapni, (politikai) hulláikat eltakarítani, vesztükön örömködni, hanem annak a programjával állna elő, hogyan tudnánk – értékrendi, világnézeti különbségeinket tiszteletben tartva – itthon és a világban természetes harmóniában együtt élni. De félek, hogy a vérszagra gyűlő farkasok az ilyen *„megalkuvó"*, *„szekértoló"*, félénk őzek (*fűben lapuló gyáva nyulak?*) fejét harapnák le először. ■

Nepomuki Szent János nyomdokain Prágában

Tomaskovity Szabolcs

■ Régi hidak mellett, avagy a barokk városközpontok Szentháromság-oszlopain rendszerint feltűnik egy reverendába, karingbe, stólába és birétumba öltözött papi alak szobra, aki egyik kezében a vértanúság jelképét, pálmaágat tart, másik keze mutatóujját pedig szájához emelve, csendre inti az arra járót. Ő a barokk kor legünnepeltebb szentje, a gyónási titok és az igazságszeretet mártírja, *Nepomuki Szent János,* akinek népszerűségét jól mutatja, hogy *Terbócs Attila* kutatásai szerint köztéri szobrainak száma csak hazánkban meghaladhatja az ezret. Baja, a „vizek városa" szintén egybeforrott szentünk kultuszával: emlékét többek között a Duna melletti városrész és kápolnája őrzi, ill. a liturgikus emléknapjához, május 16-ához legközelebb eső hétvégén fényes egyházi szertartás és népünnepély keretében emlékeznek meg vértanúhaláláról az ún. *Jánoska-eresztés* keretében.

Nepomuki Szent János nemcsak egyike a kedvenc szentjeimnek, de a személyes kötődés miatt védőszentemül is fogadtam. Egyrészt azért, mert szülőfalum, Katymár temploma – melyben kereszteltek – 1807 óta viseli a nevét, másrészt pedig azért, mert ameddig csak tehettem, igyekeztem minden évben részt venni a Jánoska-eresztésen, melynek megkapó pillanatai beleégtek az emlékezetembe: a naplementébe nyúló ünnepi körmenet, az égő fáklyákkal szegélyezett Sugovica, a Szent János szobrával megtett hajóút, a szobrot harangszóval fogadó belváros stb. Mindezek ellenére már régóta élt bennem a gondolat, hogy egyszer jó lenne felkeresni azt a várost, melyben annak idejében megtörtént az „eredeti Jánoska-eresztés", azaz szentünk prágai nyomába eredni. Végül kissé váratlanul, de egy sikeres római vizsgaidőszakot követően, 2024 februárjában megvalósult a régóta dédelgetett álmom. A cseh fővárosban tett látogatásom fő célja tehát mindazon közismert és kevésbé számon tartott helyszínek felkeresése volt, melyek Nepomuki Szent János életéhez és vértanúságához kötődnek. Így a gyakorta csak különféle legendákból ismert szent alakja mögött feltárulhatott a valós történelmi személyiség is.

Időrendi sorrendben haladva, Nepomuki Szent János lelkipásztori működésének első helyszínénél, a Prága városképét uraló, XIV. századi Boldogasszony, *közismertebb nevén Týn-templomnál (Týnský chrám)* kezdjük

A prágai Boldogasszony (Týn-) templom, aholSzent János hitszónok volt

utunkat. Szent János röviddel vértanúsága előtt prófétai lélekkel nemcsak közelgő halálát, hanem mindazokat a próbatételeket is megjövendölte, melyek a huszita eretnekség formájában vártak Bohémiára. És valóban: a XV. század első felétől egészen 1620-ig pont a Týn-templom szolgált a husziták főtemplomaként. Nem mellesleg a templom előtti Óváros téren (Staroměstské náměstí), épp a Husz-emlékmű közvetlen szomszédságában áll az a Mária-oszlop, melynek eredetijét 1650-ben, a harmincéves háború befejeztével állították, s amely 1918-ig, Csehszlovákia függetlenségének kikiáltásáig díszítette az Óváros főterét. Az „Osztrák-Magyar Monarchiából maradt csökevény" címén eltávolított alkotást hosszas társadalmi vitát követően 2020-ban állították vissza eredeti helyére.

Szent János nagy közismertségre tett szert a prágai Týn-templom hitszónokaként. Szavait mély meggyőződés és szent lelkesedés tüzesítette át. A hatalmasok bűneit éppoly tiszteletreméltó bátorsággal ostorozta, mint az alacsonyrendűek botlásait. Szavainak szigorú aszkéta életmódjával szerzett hitelt. Beszédeinek végeztével a prágaiak nagy száma tódult gyóntatószékéhez, hogy a hallottak nyomán megjobbítsa életét. Bár a Týn-templom jelenlegi, gótikus szószéke csak a Szent János korát követő XV. századból való, egy rajta elhelyezett, őt ábrázoló képpel állított emléket az utókor itteni működésének és nagy hatású szentbeszédeinek.

Szentünk 1380-1390 között a prágai Óvárosban álló *Szent Gál-templom (Kostel Sv. Havla)* plébánosaként tevékenykedett. Az ősi templomot 1280-ban alapították, jelenlegi formáját azonban az 1723-1738 közti barokk átépítéskor nyerte el. Érdekesség, hogy civil kezdeményezés alapján, 2020-ban a belvárost elborító és sok esetben rongáló szerelemlakatokból a templom számára harangot készítettek, melyet egykori lelkipásztora tiszteletére szenteltek.

Nepomuki Szent János az itáliai Padovában végzett jogi tanulmányait követően, 1387-1388 között a prágai Óváros egy másik templomában, a *Szent Egyed-templomban (Kostel Sv. Jiljí)* tevékenykedett. Ennek erődszerű homlokzata az 1371-es alapítására nyúlik vissza. 1420-tól a husziták temploma lesz, majd 1620-ban II. Ferdinánd a domonkosoknak adja, akik belsejét barokk stílusban építik át.

Szent Jánost 1389-ben *Jenštejn János* prágai érsek általános helynökévé és a vyšehradi káptalan kanonokjává nevezte ki. A Prágával 1883-ban egyesült Vyšehrad egyike a cseh történelem legnevezetesebb helyszíneinek, számos legenda kötődik hozzá. A Moldva jobb partján elterülő magaslaton I. Vratiszláv király 1072-ben alapított káptalant, és udvartartását is ide költöztette. A vár ékének számító *Szent Péter és Pál-*

Szent Vitus-katedrális, amelyben a szent maradványai nyugszanak

bazilikát (Bazilika svätých Petra a Pavla) II. Vratiszláv alapította a XI. században, majd *IV. Károly* gótikus stílusban átépíttette. Jelenlegi egységes neogótikus arculatát a XIX. század második felében, ill. a XX. század elején nyerte el. A mellette elterülő temetőben, mely nemzeti történelmi emlékhelynek számít, számos neves személyiség talált örök nyugodalomra. A vyšehradi bazilika egykori vértanú kanonokjának egyik, ereklyékkel és Nepomuki Szent János életéből vett jelenetekkel díszített, neogót szárnyas mellékoltára állít emléket, melyet *Josef Mathauser* és *Gustav Miksch* festett.

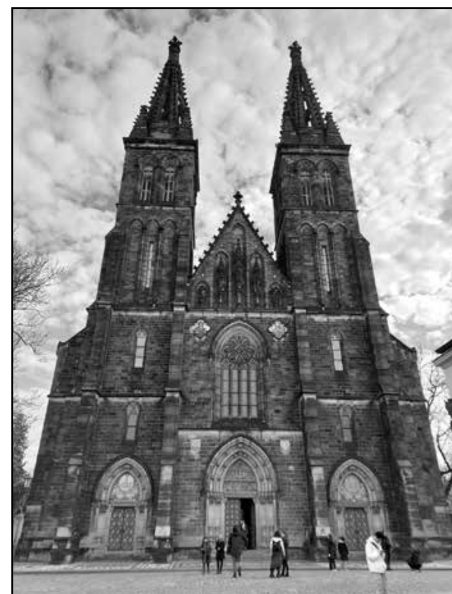
A *IV. Vencel* cseh király és Jenštejn János prágai érsek közötti feszültség 1393-ban teljesedett ki: Racek kladrubyi apát éltesebb kora miatt a király elérkezettnek látta az időt arra, hogy a közelgő széküresedés esetén a befolyásos apátságot püspökséggé emelje, és az élére a saját emberét nevezze ki azzal a céllal, hogy csökkentse a prágai érsek befolyását. Az idős apát halálakor azonban a király éppen Prágán kívül tartózkodott, s mire eljutott hozzá a széküresedés híre, János érsek helynöke, Nepomuki Szent János aláírásával gyorsan hitelesítette az új apát kinevezését. IV. Vencel dühében halállal fenyegette meg az új apát kinevezésében közreműködőket. 1393. március 20-án, béketárgyalás ürügyén találkozót kezdeményezett Jenštejn érsekkel. Mielőtt azonban a tárgyalások elkezdődhettek volna, a király elfogatta a Máltai Lovagrend prágai rendházában összegyűlt érseki delegáció tagjait, köztük az általános helynököt, Nepomuki Szent Jánost. Így jutunk el az 1100-ban alapított *Lánc alatti Szűz Mária-templomhoz (Kostel Panny Marie pod řetězem)*, melyet *II. Ulászló* a Máltai Lovagrendnek adományozott, akik később a szomszédos Károly híd őrizetét is ellátták. A templom az erődszerű rendház közepén helyezkedik el, nevét a középkorban láncokkal működtetett kapujáról kapta. A vaskos, román homlokzat mögött azonban már egy 1640-ben, barokk stílusban megújított templomteret találunk.

Szent Jánost és másik 4 elfogott társát először a prágai várban hallgatták ki, melynek a XIV. század második feléből származó gótikus nagyterme egyike a cseh fővárosba látogató turisták kedvelt célpontjainak. Európa legnagyobb várkomplexuma javarészt a XIII–XIV. században, *II. Ottokár* és IV. Károly uralkodása alatt épült. A későbbi évszázadok során többször bővítették és barokk stílusban átépítették. A legenda úgy tartja, hogy 1379-ben a hitszónoklatairól Prága-szerte elhíresült Nepomuki Szent Jánost kérték fel a királyi kápolnában tartandó nagyböjti lelkigyakorlatos beszédek elmondására. Bár nem szívesen, de végül vállalkozott a feladatra, s azt olyan fényesen teljesítette, hogy még a fásult szívű IV. Vencel király is épült rajtuk. Szent János ettől a pillanattól kezdve lett Zsófia királyné gyóntatója, aki ekkor csak nemrégiben került bajor hazájából Prágába, és sokat szenvedett durva és kicsapongó férje oldalán. A legenda úgy szól, hogy szentünk vértanúhalálában az is közrejátszott, hogy a király rejtett bűnt vélt felfedezni a királyné gyakori szentgyónásai mögött, Nepomuki Szent János azonban sem a király kérése, sem fenyegetésére, az egyházi előremenetel ígérete ellenére sem volt hajlandó felfedni a gyónási titkot.

Nepomuki Szent János és társainak kihallgatása ezután a prágai Óvárosban álló Városházán folyatódott, ahol egyet elengedtek közülük. A Városháza épülete mind a mai napig uralja az Óváros főterét. *Luxemburgi János* király építtette 1338-ban, a közel 70 m magas kilátótornya 1364-re készült el. Legbecsesebb nevezetessége a XV. századból való csillagászati óra, mely nemcsak a pontos időt, hanem a Nap, a Hold és más bolygók mozgását is mutatja. Délelőtt 9 és este 9 óra között minden egész órában „megelevenedik” az óra: a Halál alakjának csengetésére elkezd kukorékolni a kakas, megjelenik a 12 apostol, a hitetlenségében fejét rázó Török, a szemét arannyal teli zsákján tartó Fösvény és az önmagát egy tükörben csodáló Hiú alakja.

A prágai Városházáról Nepomuki Jánost és másik 3 társát a mai Rytířské és Na Můstku utca találkozásánál álló saroképületbe vitték. Itt szentünk fejére olyan komoly ütést mértek a kínzása közben, hogy az antropológiai vizsgálatok szerint még ott helyben meghalhatott. A poroszlók ezután a többi fogvatartottat elengedték, Szent János holttestével pedig a Károly híd felé indultak.

A Prága egyik jelképének számító, a XIV. század második felében épített *Károly híd (Karlův mosta)* a Moldva első állandó hídja. 1393. március 20-án, este 9 óra körül erről a hídról vetették a gyorsfolyású Moldvába

A vysehradi Szent Péter és Pál-bazilika, amelynek káptalanjában Szent János kanonok volt

Nepomuki Szent János megkínzott testét. A vértanúság helyén napjainkban egy szentet ábrázoló dombormű és egy kereszt állít emléket a történteknek. A néphiedelem úgy tartja, hogy ha valaki megérinti ezt a keresztet vagy ujjaival a rajta lévő csillagokat, a kívánsága egy éven belül valóra válik. A Károly hidat, a *Bernini* alkotta római Angyalhíd ötlete alapján, 30 szobor díszíti mindkét oldalon. Ezek közül az elsőt 1683-ban *Matthias Rauchmiller* készítette Nepomuki Szent Jánosról, vértanúságának 300. évfordulója alkalmából (az akkori történetírás még 1383-ra tette a mártíromság idejét). Tulajdonképpen e jól sikerült bronzszobor teremtette meg a későbbi évszázadok számára a szentünkkel kapcsolatos művészeti ábrázolások prototípusát. A szobor talapzatán található két dombormű fényessége jól jelzi, hogy ezekhez is kötődik népi hiedelem: ha valaki megérinti a vértanúságot ábrázolót, vissza fog térni Prágába, s aki a másik dombormű kutya alakját simogatja meg, az joggal reménykedhet szerencsében, egyesek szerint hosszú párkapcsolatban.

Nepomuki Szent János holttestét a mai *Čech híd (Čechův most)* közelében, a Moldva jobb partján találták meg, az egyes legendák azonban eltérően emlékeznek meg a történtekről. Az első szerint a vértanúság másnapján, azaz 1393. március 21-én a víz tükrén megjelenő nagy mennyei fényesség hívta fel a kegyes prágaiak figyelmét a testre. Egy másik úgy tartja, hogy közel egy hónappal a mártíromság után, 1393. április 17-én találták meg szentünk maradványait. A harmadik halászokról szól, akiknek a víz tükrén öt fénylő csillag jelezte a holttest helyét. Később ez az öt csillag Nepomuki Szent János egyik jelképe lett, melyekre a latin *TACUI* szó öt betűjét írták (magyar jelentése: hallgattam). Így a Boldogságos Szűz Márián kívül Nepomuki János az egyetlen olyan szentté lépett elő, akit csillagokból álló glóriával szokás ábrázolni.

Oltárkép Nepomuki Szent János tetteiről

Miután megtalálták a Moldvában szentünk testét, a közelben fekvő, az ún. *Szent Vértanúk bűnbánatának Testvérei Szent Kereszt-templomában (Klášter cyriaků s kostelem sv. Kříže Většího)* temették el, ahol három évig, 1396-ig nyugodott. A rend 1783-as feloszlatását követően a kolostor állaga romlásnak indult, mígnem teljesen elpusztult. Napjainkban egy középiskola található a helyén (Dušní 17).

A székesegyházi káptalan 1396-ban hozatta át Nepomuki Szent János földi maradványait az óvárosi Szent Kereszt-templomból a prágai várban található, s ez idő tájt építés alatt álló *Szent Vitus-katedrálisba (Katedrála svatého Víta),* melynek szentünk korábban káplánja volt. Az 585 évig épülő székesegyház Csehország legfontosabb temploma, a cseh királyok nyughelye, s egyúttal a gótika, ill. a neogótika kiváló építészeti példája. Az első templomot *Szent Vencel* cseh fejedelem építtette 925-ben, egy korábbi pogány szentély helyén. A mai székesegyház építését Luxemburgi János király rendelte el 1344-ben, és a huszita háborúkig több neves francia és német mester dolgozott rajta. Az 1929-ben befejezett székesegyházban őrzik többek között a cseh koronázási ékszereket és számos jelentős képzőművészeti alkotást.

Nepomuki Szent János földi maradványai 1396-1416 között a székesegyház kórusának padlószintje alatt pihentek. A prágai nép kezdettől fogva nagy buzgalommal és áhítattal kereste fel szentünk sírját. Ezért is okozott nagy közfelháborodást, amikor *Abraham Scultetus,* a protestáns *V. Frigyes* pfalzi választófejedelem és cseh király udvari prédikátora 1619-ben elkezdte a székesegyház képektől és szobroktól történő erőszakos megtisztítását. Ismerve Szent János kultuszát, káromkodva és gyalázkodva kezdett ugrálni a sírkövén, mire – mintha csak villámcsapás érte volna – hirtelen a földre rogyott. Hangos nyöszörgések közepette vitték ki a székesegyházból, s a legenda szerint még aznap este meghalt. Ezért, s mert a néphiedelem úgy tartotta, hogy aki tiszteletlen szándékkal közelít a síremlékhez, azt súlyos csapás éri, külön ráccsal kellett elkeríteni az időközben a székesegyház padlójából felemelt koporsót. Nepomuki Szent János tisztelete, s kiváltképpen a Habsburgok és a jezsuiták által felkarolt kultusza csak 1721-re hozta el a boldoggá, majd 1729-re a szentté avatását, ekkorra azonban a barokk kor legünnepeltebb szentje lett. Amikor 1719 áprilisában felnyitották a sírját, nyelvét – mellyel mindhalálig megőrizte a gyónási titkot, és síkra szállt az igazságosságért, az Egyház jogaiért – csodálatos módon romlatlan állapotban találták. Ereklyéi 1729 óta egy, *Fischer von Erlach* tervezte ezüstszarkofágban pihennek a székesegyház kórusában, mely fölé Mária Terézia adományozott egy damasztból készült baldachint.

A Szent János vértanúságának helyszínen, a prágai Károly hídon

Fotó: Kelemen Áron

Prága belvárosában szinte nem találni olyan szoborfülkével ellátott házhomlokzatot, templomot és közteret, ahol ne állna Nepomuki Szent János szobra. A szent litániája nem hiába nevezi Nepomuki Jánost „Prága városa drága kincsének" és a „prágai Anyaszentegyház világosságának". Egy, a Szent Vitus-székesegyház oldalán található, Szent Jánost a Moldva habjai között ábrázoló szobor a barokk kifejezésmód egy ritka szép példája.

A Cseh Nemzeti Múzeum is számos Nepomuki Szent Jánoshoz kötődő emléket őriz. Többet között 9 nagy méretű festményt, melyek 6 másik, azóta elpusztult társukkal együtt Nepomuki János 1729. március 19-én tartott szentté avatásán a Lateráni bazilikát díszítették Rómában. A képek ezután hazakerültek, és a szentté avatásról megemlékező októberi ünnepségen a prágai Szent Vitus-székesegyházban voltak kiállítva. A Rómában készült festmények mintájául *Johann Andreas Pfeffel* alkotásai szolgáltak, melyek a szentünk életét feldolgozó *Bohuslav Balbín Vita B. Joannis Nepomuceni* című művében jelentek meg Augsburgban, 1724-25-ben. Ezek a képek is bizonyítják a cseh és közép-európai viszonylatban is páratlannak számító barokk szentté avatás jelentőségét. ■

(További képek a honlapkon – bajaihonpolgar.hu)

Rossz szomszédság …

Manolino József kéményseprő levele 1837-ből a városi tanácshoz

Fábián Borbála

■ *„Rossz szomszédság török átok, s ők nem igen jó barátok.”* – írta Arany János *A fülemile* című versében az egymással perlekedő, állandó perpatvarban lévő szomszédokról. Az alábbi bajai eset akár e bölcsesség igazolásának is felfogható.

Manolino József felmenői már a 18. században kéményseprők voltak Baján. (A család a 18. század közepén jelenik meg a bajai anyakönyvekben.) Ő maga 1784. október 23-án született *Manolino Ferenc* és *Szamohel Katalin* házasságából, és mivel a második fiúgyermekük volt, a József nevet kapta (bátyját Ferencnek hívták). 1812. január 12-én kötött házasságot *Schneider Magdolná*val. Házasságukból több gyermek is származott, fiuk nem élte meg a felnőttkort, ezért nem volt, aki tovább vigye a családnevet.

A bajai levéltár iratai közül a 19. század első feléből kevés irat maradt fenn, ezért is különleges, hogy a kéményseprő mester 1837. május 8-án a városi tanácshoz intézett levele révén mindennapjainak nehézségeibe is betekinthetünk.

„Érdemes Tanáts!

Nem csekély jogam sérelmével keztelenítettem Érdemes Tanátsnak elő terjeszteni Benczák József szomszédomnak Házam tővében való ganéy rakatattásával kárositani tőrekedő iparát és rosz Lelkűségét; – bátor én nékie tőrtint 1826dik Esztendőben fundusom megvétel alkalmával tulajdon fundusambol többet fél öllet hoszaságban mintis szélességben Házam rontása mentségiért által engedtem, – a mitis Nemzetes Vlasits Úr mint Károsítatott részemre kiküldőttsigében jol fog tudni minő rendeléseket tett légyen Házam bátorsága végett; – mely paranes Benczák Jósef szomszédamon annyiban sikerlett, hogy valamellyest Házamtol eltakaritatott és Deszkákkal léckerítetett, mely ganéjnak békeritetésett míg annál inkább veszedelmesnek találván Házam fedeléről lefolyó esők gátaltatása végett, ujjonlag hozzá járulván barátságos íntésem ’s kérésem által annyira inditani, hogy fel tett szándékárol elálana, minti a’ Törvényhatóság intéseire figyelmerre; – de Benczák Jósef úgy én kérésemre minti a Tőrvény=hatóság rendelésére nem figyelmezvén, kivezetendő czélja mellett makatson megálapadatt méglen ugyan végtére 831dik Évben tetemes káromat olly annyira tapasztalnom kelletett, hogy a’ Viznek meggátolt rendes lefalyása mind a’ Pinczémbe bészivároadott, és úgy Pinczém által ázván ősszve dűlt, falaimat pedig támasztékakkal fenntartani kelletett, a’ mitis az ide % alatt felhozott Tanum bizonyítványábol bővebben meg érteni méltoztatik. Pinczémet ujjanlag felépitvén, a’ falakat pedig jó matériálekal kirakatattván, kőműves javalatára pedig Benczák Jósef szomszédságában a’ hol a’ ganéy létezett fél öllnyi széleségre ’s maid egy őllnyi mélysigre árkot ásatattam, mellynek feltöltésére 40en kotsi szika[d] t főldet részint Sumárbol, részint pedig Sz: Jánostol hordatattam tetemes károk okoztatásoktul megmenteni, melyeket ugyan megigért, de annak tellyesitését elfelejtvén ismét űzőbe vévén megnem elégedett falaim tővében csupán ganéyt rakatattni, hanem újj intézete szerént már nádfedeles=Diszno=ólat fedelem alá építetett, – sok fasinakkal falaimat szabad levegőtűl és napfénytől bérakatatta, – udváraban lévő sok fasinák kőnnyen tűzi veszedelmet okozható félelmem által kőz bátorságomat megrablatta, – és lehető esők Házamrol lefolyását annyira gátolta, hogy a’ mult Évi Mind=Szent Hava 28dikán gyermekimet lekűldvén a’ Pinczébe némely Házi szűkségek felhozatásokért, tátott torokkal jövének fel, hogy Pinczém Benczák részéről teli szivárodott légyen Vízzel, melyre által szaladék Legényeimmel és eltavoztattám azon sokszor emlitett veszedelmes ganéyt; – sok hasztalan Törvényes és barátságos intésimet tapasztalván Nemzetes Simits Biró Úrhoz vévén folyamodásomat, kiis azonnal kiküldőttség tagjának kinevezvén Harlikovits Senátor urat nékem elégtételt szerezni, mely megszemléltek utánn jővendőbéli kárositásoktol óván Benczák Jósef szomszédomat /a’ mintis kiküldőtt Úr ulatiojában kitétetik / kiis midőn kiküldőtt Urnak vett légyen annyi gyorsósóággal felelt, hogy ő a’ kárt okozó ganéyt onnand elnem teszi, – mert az ő Házais ősszve dűlt ’s kertjét azért el nem rontja. – Mely előadott mindannyiszori károsodásom és törvényes megintettésem kővetkezeseben; nem kiss fajdalmammal kelletik Benczák Jósef szomszédamnak ro[s]sz Lelkűségét kőztudomásúl tenni, amidőn ismétleg e folyó Évi Pűnkősd Havának 5dikén a’ már többszőr említett ganéja gátaltatása által Házam tetemes kárát és Pinczémben vizi Őzőnt szemlélnem keletett, – holott az ide % vessző alatt lévő Bizonyítványombúl kivilágosulna szomszédom által már okozott, mintis ennek elnem parancsolásaval okozható veszedelmem és kőlcségem és az Hazai Tőrvények rendelésinél szabad iszterhém volna –

Annál fogva mély alázatossággal esedezem Érdemes Tanátsnak! engem mint megsértett és károsodott félt, a’ további megsértésektől és károktól feloldani, - a’ boszutáló szomszédomat pedig réá kénszerinteni, hogy a ganéját = Diszmo = hidasát, és azon sok fasinákat Hazamtul eltakarítsa, nékie által engedett, fundusomat vissza helyeztesse, és sok tett költségeimet megtéritse ellen esetben, ha ganéját Hazamtol elne takarítandja véle 5008 fkat a’ Város Házában lététetni leendő káraim bátorsága végett. – legmelyebb tisztelettel maradván

Költ Baján Die 8va máyi 837
Nagy Érdemű Tanácsnak !!!
legalázatossabb szolgaja
Manolino Jósef Kémény seprő
mester”

A levéltári iratokban nem maradt fenn, hogyan rendeződött az ügy. Manolino József maradt a házában abban az utcában, amelyet őseiről Kéményseprő utcának neveztek el (1903 óta Petőfi Sándor utcának hívják). A házát *Flach Pál* a *Die deutschen Gassennamen der Stadt Baja* [Baja város utcanevei] című könyvében a Petőfi Sándor utca 40. számú házaként azonosította. Az 1803-as bajai háztulajdonos-összeírásban Manolino Ferenc kéményseprő, Manolino József édesapja szerepel. Ebben a jegyzékben Benczák vezetéknevű háztulajdonos Baján nem található. 1836-ban *Vizerner Ferenc* kiskunhalasi kéményseprő mester szeretett volna Bajára átköltözni. Kérvényére a város azt válaszolta, hogy *„Baja városa Manulino és Brigly József szolgálatjuk által a kéményseprés dolgában elegendőképpen ellátva vagyon”*, nincs szükség másik kéményseprő letelepedésére. (*Brigly József* leszármazottja, *Brigly Lajos* kéményseprő még a 19. század végén is a Kéményseprő utcában lakott.) Manolino József 1854-ben halt meg. ■

Baja köztéri szobrai 11.

Az „ember-fia-forradalmár”: Fritz János bajai Petőfi-szobra

Mayer János

■ *1. Petőfi-szobrok a Kárpát-medencében*

Petőfi Sándor (1823-1849) élete, költészete és 1848/49-es forradalmi szerepvállalása annyira mély nyomot hagyott a nemzeti köztudatban, hogy szinte mindenkinek vannak elképzelései róla. Igaz, a többség számára ezeket az elképzeléseket gyakran nem a költői életmű vagy a forrásokból rekonstruálható életrajz, hanem sokkal inkább azok interpretációja határozza meg, amelyre viszont nagy hatással volt az a korszellem, amely a költő alakját igyekezett a maga képére formálni. *„Petőfi hetven-nyolcvan évig legenda volt. Egy nép mitológiájának csodálatos hőse; kissé félisten, kissé kötelező iskolai olvasmány. Három magyar nemzedék ifjúsága andalodott és lelkesedett a példán: a költőn, aki a szabadság mezején esik el,* […] *beváltva mindazt, amit verseiben ígért.”* – írta erről *Márai Sándor*. Petőfi népszerűsége ráadásul akkora, hogy lényegében minden politikai rendszer a magáénak érezte, és afféle szellemi elődjét látta benne, legfeljebb egyéniségének más-más vonását emelte ki. Mindezek alapján nem csoda, hogy Magyarországon és a Kárpát-medencében ötszáznál is több köztéri alkotás őrzi az emlékét.

Ám részben épp a fent említett elképzelések miatt soha nem volt könnyű dolga azon alkotóknak, akik Petőfit ábrázoló műalkotások vagy épp róla (is) szóló regények írására, filmek készítésére vállalkoztak. Nem véletlen, hogy szinte mindegyik elkészültét komoly vita kísérte és kíséri. A kritizálók egyik kifogása az szokott lenni, hogy a műalkotásban/szereplőben nem ismerik fel a költő jellegzetes vonásait. Pedig már a kortárs Petőfi-ábrázolásokról is tudható, hogy a poéta – afféle imázsépítés jegyében – maga is befolyásolta a róla portrét alkotó művészeket, a halála után készült rajzok, festmények pedig egy már meglévő kultusz elemeihez igazodtak. Petőfi egyetlen hiteles, nem idealizált ábrázolásának így a róla valószínűleg 1845 nyarán, *Egressy Gábor* által készített dagerrotípia tekinthető, bár arról is tudható, hogy korábban több retusáláson esett át. Ráadásul az akkor még hosszú expozíciós idő miatt a költő fejtartása ezen sem természetes (Petőfi kissé meghajtja a fejét), és arcának bal fele emiatt a valóságosnál teltebbnek látszik. Hogy elégedett volt-e a végeredménnyel, nem tudjuk. (*Erről bővebben l. E. Csorba Csilla: A Petőfi-dagerrotípia. Miért azt látjuk, amit látunk? = Rubicon, 2015/7. 58-63.*)

A szobor eredeti gipszvázlata (forrás: közterkep.hu)

Petőfi első köztéri szobrát szülővárosában, Kiskőrösön állították fel, 1862-ben. Ennél sokkal nagyobb jelentőségű volt első budapesti szobrának avatása, amelyet *Reményi Ede* hegedűművész kezdeményezésére közadakozás előzött meg. A végül 1882-ben elkészült szobrot *Izsó Miklós* tervezte, de az ő betegsége, majd halála miatt végül *Huszár Adolf* készítette el. Ennek a szobornak a megformálása a későbbi Petőfi-ábrázolásokhoz is mintát jelentett, és jelentősen formálta a Petőfi-képet is, hiszen utóbb számos reprodukción (pl. a papír tízforintoson) is ez szerepelt. Ez a szobor főképp a népvezér, forradalmár szónok Petőfit jeleníti meg, aki felemelt kezével különösen erős pátoszt sugároz. A budapesti szobornak a 20. századra is stílusteremtő hatásáról írja némi iróniával a művészettörténész: *„A budapesti főszobor hatására a nemzet vizuális memóriájába égő kompozíció, a statikusan pózoló költő deheroizálására már a hetvenes-nyolcvanas években történtek kísérletek – sajnos kevés sikerrel. Elszaporodtak a sportos Petőfik: magastartás, terpeszállás, futás denevérjelmezben, törzsdöntés, esetleg vakaródzás.* […] *Az archetípus a már említett, alapjaiban Izsó Miklós elképzeléseit követő pesti Petőfi-szobor, amely egy jól öltözött, szélfútta hajú, impozáns és érett, inkább harmincasnegyvenes éveiben járó férfit mutat* […], *aki bal kezében irattekercset tart (a költő, író típusképe), jobbját pedig a Magyarok Istene (az ég) felé emeli. A jobb kéz bizonytalan és teátrális mozdulata valójában leheletnyi és görcsös utalás a forradalomra (eskü?) – a kiegyezés után a költő nemigen jelenhetett volna meg mint harcos –; s e zavaros és óvatoskodó mintakép eltúlzott vonásait követték évtizedeken át a kijelölt művészek.* […] *A második kedvelt típus a pesti szobor integető mozdulatát ismétli meg. Furcsa reinkarnációja az a fertőszentmiklósi munka, amelyen Petőfi egyszerre emlékeztet egy barátságos munkásőrre (esetleg komisszárra) és a Nagy Tanító Forradalmár archetípusára, vagy még inkább egy amatőr szavalóverseny résztvevőjére. A harmadik csoportba a költő mint íródeák típus kerülhet, egyik kezében óriási lúdtollal, másikban pergamennel – emellett szól például az is, hogy így egyik kéz sem integet vagy markolássza üresen a levegőt, hogy úgy mondjuk, mindkettő »ábrázolható« természetes pozíciójában is.” (Dékei Kriszta: Petőfi, a köztéri emlékszobor. = Beszélő, 2009/7-8., 98-103.)*

Az első emlékmű állítása óta eltelt több mint másfél évszázadban ennek megfelelően készültek erősen sematikus, az adott kor ízlését kiszolgáló és maradandó értékű alkotások, de olyan „torzszülöttek” is, amelyek csekély művészi értéket képviselnek. A szoborállítások Magyarországon új lendületet kaptak a kommunista hatalomátvétel (1948) után, az új hatalom ugyanis saját legitimációját többek között az 1848-as forradalom és szabadságharc küzdelmeivel kapcsolta össze. A kor szemléletében a 48-as hősök közül hárman kaptak kiemelt szerepet: *Kossuth* („a független szabad haza meg nem alkuvó képviselője”), *Táncsics* („maga a dolgozó nép, akin keresztül demonstrálható a város és a falu dolgozóinak összefogása”) és *Petőfi* („a következetes demokrata, a népből nemzetet formáló akarat kifejezője”). A forradalom és szabadságharc más szereplői a háttérbe szorultak, ha pedig netán a három „hérosz” valamelyikével ellentétük volt, akkor kiírták őket a történelmi

Sipos Loránd grafikái

panteonból. Nem véletlen, hogy számos településen ennek szellemiségében állították emlékművet nekik, sőt ha a róluk készült korábbi szobrok nem ezt tükrözték, akár le is cserélték őket. (Ezért került például a budapesti Kossuth térre *Horvay István* korábbi alkotásának helyére 1952-ben *Kisfaludi Strobl Zsigmond* több optimizmust sugárzó, arisztokrata miniszterek helyett egyszerű dolgozó mellékalakokat ábrázoló szobra a kormányzóról.)

Az újjáéledő Petőfi-kultusz is 1948/49-ben, a forradalom és szabadságharc centenáriuma (egyben Petőfi halálának 100. évfordulója) idején bontakozott ki. Az új, kommunista hatalom szemében a költő ekkor már nem csupán a „világ- és magyar szabadság egyik legnagyobb költője”, hanem az internacionalizmus nagy bajnoka is volt, akiről a szocialista tábor minden országában – de különösen Csehszlovákiában és Romániában – tisztelettel emlékeznek meg mindazok, akik szeretik a népet, a szabadságot és a költészetet *– írta Horváth Márton a Lobogónk: Petőfi c. cikkében (Társadalmi Szemle, 1949. 8-9.)* A kommunista ideológus szerint Petőfi céljait az új rendszer vívta ki: megszűnt a királyság, a német zsarnok szétzúzva a földön hever, a kunyhó győzedelmeskedett a bíboros haramiák, koronázott tolvajok palotái felett, és a világszabadság vörös zászlaja diadalt aratott Európában és Ázsiában, a Petőfi által még hiába várt Kánaánt pedig a kommunizmus korával azonosítja. A kommunisták győzelmének titka pedig az, hogy *„Petőfi forradalmi elszántsága, népszeretete, halálig menő áldozatvállalása az elmúlt száz év alatt munkások és szegényparasztok millióinak szívébe költözött”. (A témáról bővebben l. Gerő András: Az ellopott forradalom. 1848 centenáriuma = Rubicon, 1998/2. 44-50.)* A bajai emlékmű-, majd szoborállítást is ebben a koordináta-rendszerben érdemes vizsgálni.

Az 1949-ben állított Petőfi-emléktábla Kender István plakettjével

2. A bajai Petőfi-szobor története

Egy-egy település a legtöbb esetben olyan személyiségek emlékére szokott szobrot állítani, akik annak történetéhez közvetlenül kötődnek, vagy jelentős hatásuk volt a fejlődésére. Baja és Petőfi vonatkozásában ilyen kapcsolat nem mutatható ki, a költő tudomásunk szerint nem járt soha városunkban, vagy legalábbis ennek nincs nyoma.

Az 1940-es, 50-es évek fordulóján közterületek, intézmények, később termelőszövetkezetek százai vették fel a költő nevét országszerte. Baján ez akkor többek között az ún. *Kis-Pandúr-sziget* átnevezését jelentette, amely 1949-ben kapta a *Petőfi-sziget* elnevezést. A terület természetesen már korábban is létezett (1870-75 között jött létre a Pandúr-sziget kettévágásával, amit a tápcsatorna létrehozása tett szükségessé), de innentől jelent meg a szándék, hogy afféle szabadidőövezet váljék belőle, bár ez csak évtizedek alatt valósult meg. A szigeten 1949. július 31-én (a költő halálának 100. évfordulóján) elhelyeztek egy téglatest alakú, 400×60 cm-es alapú, 250 cm magas *Petőfi-emlékmű*vet. A színesbeton-tömbre ráerősített, feliratos márványtáblán kör alakú, 30 cm-es alumínium relief Petőfi arcát ábrázolja. A plakett *Kender István* (1902-1957) bajai gipszöntőmester és díszítőszobrász alkotása volt. Ezt az emlékművet a tábla felirata szerint is csak „ideiglenes megemlékezésül” állították. Amikor az új Petőfi-szobor elkészült, az emlékszobrot elbontották, de a tábla átkerült a szobor szomszédságában időközben felépült *Bokányi Dezső Úttörőház* falára. Amikor ez utóbbiból 2012-ben *Turisztikai Központ* lett, a szövegezésében a múlt idők szellemiségét idéző emléktábla nem került vissza az átalakított épületre. 35 éven keresztül bajai köztéren más nem is emlékeztetett a forradalom költőjére. Az 1970-es, 80-as években azonban – nem függetlenül *dr. Kincses Ferenc* akkori tanácselnök képzőművészet iránti vonzódásától és a köztéri szoborterveket elbíráló *Képző- és Iparművészeti Lektorátus*hoz fűződő jó viszonyától – jelentősen megszaporodtak a köztéri szobrok városunkban: csak a 70-es években 13 ilyet állítottak fel, jelentősen formálva Baja kulturális arculatát.

Az új Petőfi-szobor kezdeményezése a dokumentumok szerint a „bajai ifjúságtól” (értsd: a *Kommunista Ifjúsági Szövetség* bajai szervezetétől) indult ki, és a helyi KISZ késznek mutatkozott arra is, hogy a szoborállítás költségeit előteremtse. 1981-ben ugyanis a Petőfi-sziget KISZ-védnökség alá került, az Úttörőház mellett itt épült meg a KISZ-iskola, és tervben volt egy ifjúsági és szabadidőközpont létrehozása is. A város a 6. ötéves terv időszakára szóló településfejlesztési tervében a következő szerepel: *„A szobor anyagi feltételeinek megteremtéséhez a Városi KISZ Alapszervezetek anyagi hozzájárulását kérjük. A Baja Városi Tanács KISZ Alapszervezet az akcióra a felhívását megtette.” (BKMÖL XXIII. 501. Baja város tanácsülési jegyzőkönyvek).* A városi tanács terveiben a Petőfi-sziget egyébként is kiemelt szerepet játszott: ekkor már épült a sportuszoda, elkészült a betonozott rendezvénytér, az állandó cirkusztér, és az Úttörőház is új üvegablakokat kapott.

A szobor avatását eredetileg a költő születésének 160. évfordulójához (1983. január) igazodva tervezték, ám ez – feltételezhetően anyagi okokból – nem valósulhatott meg. A kevés dokumentumból úgy tűnik, hogy a KISZ túlbecsülte saját anyagi lehetőségeit, mert a városi tanács 1983 végén a szobor céljaira előbb 145, majd 165 ezer forintot csoportosított át a városi költségvetésből a fejlesztési alapba. (Korábban a Petőfi-szoborra vonatkozó kiadás a városi költségvetésben nem szerepelt, sőt azt írták, hogy a megvalósításhoz *„az ifjúság anyagi támogatását várjuk”*, bármit is jelentsen ez.) Ezeknek a fedezetét megyei pénzma-

radványokból a városnak juttatott források biztosították. *(BKMÖL XXIII. 501. Baja város tanácsülési jegyzőkönyvek).*

A szobor elkészítésére végül *Fritz János* (1947-) nagykanizsai születésű, Budapesten élő fiatal szobrászművész kapott megbízást. Fritz *Somogyi József* tanítványaként 1972-ben végzett a Magyar Képzőművészeti Főiskolán, 1978–81 között Derkovits-ösztöndíjas volt. 1971 óta volt kiállító művész, bajai megbízása előtt nyolc köztéri alkotása készült el, amelyek közül talán a kaposvári *Csokonai-mellszobra* (1976), illetve a Farkasréti temetőben található *Rideg Sándor-síremlék*e (1975) a legismertebb. Ha hihetünk a kozterkep.hu oldal adatbázisának, a bajai Petőfi az egyetlen egész alakos köztéri szobra pályafutása során; 1986 után már jellemzően kisplasztikai munkákkal jelentkezett. Hogy a művész személyét a Lektorátus jelölte ki, vagy Baján választották ki, arra a hivatalos dokumentumok nem adnak választ, ahogyan arra sem, hogy a megrendelő bajai KISZ-szervezet megfogalmazott-e elvárásokat az alkotással kapcsolatban. A Lektorátus 1983 februárjában megfogalmazott véleménye szerint *„megfelelőnek ítéli és elfogadja* [Fritz János szobortervét]*, azzal, hogy a mű ne haladja meg a 210 centiméteres figuraméretet”.* [...] [A szobor] *„a költő fiatalságát, energikusságát hangsúlyozza”.*

A szélesebb nyilvánosság a *Petőfi Népe* 1983. november 11-i számából értesülhetett a közelgő szoborállításról, s a lap egyúttal közli a tervezett alkotás gipszmintájának képét is. A megyei napilap egyben tudósít arról, hogy *„szerdán minden eddiginél konkrétabb tettek simítgatták el az akadályokat a Szilveszter napjára tervezett avatás elől: elkészítették a mű talapzatát.”* (A szilveszteri avatásból végül nem lett semmi.)

Az avatóünnepség 1984. március 15-én, a *Forradalmi Ifjúsági Napok* rendezvénysorozatába illeszkedve zajlott le, állítólag a szigeten korábban sosem látott nagy közönség, mintegy háromezer ember jelenlétében. Az ünnepi beszédet a megyei lap tudósítása szerint *dr. Szórádi Sándor*, a KISZ KB titkára mondta, aki szerint Petőfi neve összefonódott a szabadsággal, az ifjúsággal. Ezt igyekezett bronzba önteni a szobrászművész, akinek alkotását *Szabó István*, a KISZ városi bizottságának titkára adta át „örök megőrzésre” Baja lakóinak. Az avatóünnepségről a párt központi lapja, a *Népszabadság* és az *Új Tükör* c. kulturális folyóirat is részletesen beszámolt.

A szobor arcvonásai a Petőfi-dagerrotípiát idézik

A korabeli sajtótudósítás szerint a szobor összesen 360 ezer forintba került. Ebből anyagköltség 58, a formázás 45, az öntés 31, a szerelés 20, a cizellálás 104, a patinázás 2, a művész honoráriuma 100 ezer forintot tett ki. A mű kivitelezését a Képző- és Iparművészeti Lektorátus 200 ezer forinttal támogatta. Ha ez igaz, akkor a KISZ a megvalósításhoz anyagilag csak minimális mértékben járult hozzá, bár tény, hogy a szobor Budapestről Bajára szállításáért két ifjú munkatársa, *Sipos Kálmán* és *Kiss Tamás* volt felelős. (Sipos Kálmán szóbeli közlése.)

3. A bajai szobor és utóélete

Fritz János az avatás előtt nyilatkozva művét addigi legfontosabb, legkedvesebb munkájának nevezte. Az elkészült szobor szerencsére nem illeszkedik azon sémák egyikébe sem, amelyek közhelyessé tennék. Igaz, Dékei Kriszta a terpeszállás miatt a bajai alakot is a „sportos Petőfik” közé sorolja, 1984-ben a művészeknek már kevésbé kellett szigorú ideológiai elvárásoknak megfelelnie. Erre utalt nyilatkozatában *Katanich Ferenc* (1947-2022) népművelő, akkoriban a bajai városi tanács közművelődési ügyekben illetékes munkatársa is: *„Ez a Petőfi nem az ötvenes évek »geroj«-költője.* [geroj: hős orosz nyelven – M. J.] *Nem a hős, nem a forradalmár. Nem bontja ki az ingét, hogy »ide lőjetek!«. Nem találkozik azzal a mítosszal, ami az emberekben kialakult. Mert ez a Petőfi: az emberfia-forradalmár. Ahogy jövünk a hídról, a magasból rálátva még kisebbnek tűnik. De ha közelről körbejárjuk: más! Aki közelről megnézte, annak már tetszik is!”* A műkő-beton talapzaton álló bronz szobor az Úttörőház közvetlen szomszédságába, a nem sokkal korábban kialakított Március 15. sétányra került, ahol új közösségi tér jött létre. Egyes vélemények szerint a posztamens nagyobb lett az eredetileg tervezettnél, így az egyébként 2 méter 10 centis szoboralak kis méretű hatást kelt. (A művész terve az lett volna, hogy a nézővel egy szintre, járó magasságba emelje Petőfi alakját, amelynek lángoló pillantása ebben az esetben a járókelővel szembenézne – *Márfai Péter* visszaemlékezése.)

Az új alkotást a megyei napilap szerzője a következőképpen jellemezte: *„Valószínűtlenül sovány férfi. Félig kigombolt zsinóros atillában, testre simulóan szűk nadrágban, csizmában, kis terpeszben áll a talapzaton. Baljával kardot szorít az oldalához. Jobbja: hosszú, vékony, íróbütykös ujjak. Mintha szembeállna a széllel. Várná a támadást. Mozdulat van az alakban. És határozottság, konok hit az arcában. Kajla a füle. Borzolt a haja. A szobrász, mintha otthagyta volna az*

egészet mintázás után: csupa rücsök, dudor, keménység az alak. Nem »szép«. De: Petőfi.” Azt persze mind a művész, mind az újságíró érezte, hogy a szobor elfogadása nem megy egyik napról a másikra. *„Nehéz túllépni azokon a beidegződéseken, megmerevült elképzeléseken, amelyek az ilyen jelentős személyiségekkel kapcsolatban kialakultak”* – nyilatkozta a *Bajai Hírlap*nak Fritz János. A tudósító ehhez annyit tesz hozzá, hogy *„...cseppet sem biztos, hogy helytelenek a beidegződések. Petőfi [...] azért a megszemélyesített Forradalom, az élő Szabadság, a tiszta Jó a magyarok számára, mert még a legkisebb falusi mellszobrok is az ezeknek megfelelő ideálképet mutatják róla. És – bár elsőre gyanúsan megalkuvónak tűnhet fel – még mindig jobb egy bevált hagyományos, mint egy pusztán formai új. A szobrok sorsa ritkán vita nélküli.”* A szövegből úgy tűnik, mintha a szerző, *Ballai József* maga is küszködött volna magával, hogy szeresse-e szokványos ábrázolásoktól eltérő, de talán mégis hiteles, a gyenge egészsége miatt a hadseregből kiszuperált, vékony, izgága Petőfit ábrázoló alkotást.

Az új szobrot láthatóan a bajaiaknak sem sikerült azonnal megkedvelnie, az újságíró szinte csak olyanokat tudott megszólaltatni, akik kifogásaikat sorolták neki. *„Kultúrbotrány! Ha van merszed, ezt írd meg: ilyen ronda szobrot még sehol sem állítottak fel Petőfiről. Képzeld: volt tanárnő, aki az avatás előtti napon elvitte a gyerekeit a »műhöz«, s megmondta nekik: most röhögjétek ki magatokat, de holnap csendben legyetek!”* – panaszkodott egy helyi nyugdíjas. Egy másik vélemény szerint az ábrázolt Petőfi *„túl magas és vékony a lába”*, egy harmadik azt mondta: *„Nem élethű, nem kimondottan forradalmár, ilyen külsővel hogyan is lehetne az?”* Volt, aki csak „nem ismerte fel benne Petőfit”, de olyan is, aki így fogalmazott: *„Első ránézésre talán kicsit szokatlan. A fiam mondta is a leleplezéskor: hű, de ronda, mint a nyárfák!”* Néhányan azt mondták, hogy „nekik megfelel”, mások finomabban utaltak arra, hogy bár a szobor nem tetszik nekik, de úgysem fogják másikra cserélni, és a Petőfi-képüket nem fogja elrontani. Az akkori városi úttörőelnök, *Lozsi Márta* védelmébe vette az alkotást: *„Én ilyennek képzelem el: vékony, gyönge fizikumú embernek; érzem belőle az érzékenységet, a finomságot, a betegségre való hajlamot. Az akaratot, hogy csinálja a Dolgát, erején felül is. Hát én ezekkel érvelek,* [...] *mert mindenki azt mondja: nyamvadt, semmilyen, nem a szabadságot testesíti meg.”*

A szobor mai környezetében (Fotó: Molnár Attila)

Az újságíró finoman érzékeltette, hogy míg az ifjúsági és munkásmozgalomhoz kötődő személyiségek – lehet, hogy „hivatalból” vagy önmaguk védelmében? – inkább kedvezően nyilatkoztak a műről, az utca embere általában nem tudott mit kezdeni vele. Igaz, azt is megjegyzi, hogy nagyon ritka, hogy köztéri alkotást olyan hamar szeressen meg a köz, mint pl. Széchenyi kecskeméti szobrát. Több évtized után elmondhatjuk, hogy nem nagyon történt itt sem más, mint fél évszázaddal korábban a Jelky- vagy a 60-as években az *Anyaság* szobor esetében: a megszokottól eltérő, modernebb felfogású megközelítés nem nyerte el azonnal a helyi közönség tetszését.

A felállítás környékén tapasztalt indulatok az eltelt évtizedek során elcsitultak, és a bajaiak megbékéltek az alkotással. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy miközben környezete jelentősen átalakult és beépült, a szobor áthelyezése vagy cseréje komolyan fel sem merült. Másrészt már szinte elképzelni sem tudnánk, hogy – ha az időjárás engedi – a március 15-i városi ünnepségek helyszíne ne a szobor közelében kialakított rendezvénytéren legyen. (Pedig ha valaminek bizonyosan semmi köze nem volt a város 1848-as eseményeihez, az akkor még beépítetlen Pandúr-sziget ilyen.) Alighanem a szobornak is szerepe van abban, hogy a sokáig 1949 után is Kis-Pandúr-szigetként emlegetett közterület új nevét a bajaiak is elfogadják. Egy, a közelmúltban érettségizett diák pedig már az élethűséget sem kéri számon rajta, amikor tanulói portfóliójában Fritz János szobrát jellemzi: *„Az igazi hús-vér költő pontos mása. Igazán bemutatja, hogy a csontjai hogy dúdoltak, amikor az irányába fújt a szél.* [...] *Minden hibájával együtt is gyönyörű bronz mű.”* ■

Előfizetési felhívás

Lapunk természetesen a 2024-es évre is előfizethető és megrendelhető. Az egyes lapszámok, illetve az előfizetési díjak 2024. január 1-jétől a következőképpen alakultak:

- egy lapszám ára változatlanul **400 Ft** **(dupla lapszám 800 Ft);**
- éves előfizetési díj helyben házhoz szállítással: **6000 Ft;**
- éves előfizetési díj belföldön + postaköltség: **12 000 Ft;**
- éves előfizetés külföldön + postaköltség: **29 000 Ft.**

Az online előfizetés lehetősége megszűnik.

Rendelje meg lapunkat előre, hogy biztosan megkaphassa!

A Bajai Honpolgár szerkesztősége és a Bajai Honpolgár Alapítvány kuratóriuma

Tisztelet Tarján Leventének

Mozaikok egy iskola és egy pedagógus életéből

■ Sajnálattal értesültünk róla, hogy 2024. március 31-én, életének 84. évében elhunyt TARJÁN LEVENTE, a Szent László ÁMK alapító igazgatója, az intézmény és jogelődje, a Tóth Kálmán Gimnázium és Szakközépiskola nyugalmazott pedagógusa, a Keresztény Értelmiségiek Szövetsége bajai csoportjának korábbi elnöke, egykori önkormányzati képviselő, Baja Város Díszpolgára, városunk középfokú oktatásának kiemelkedő alakja. Az országszerte köztiszteletben álló személyiségtől barátai és tisztelői április 6-án vettek végső búcsút a bajai Szent Rókus temetőben. A lapunkban is több alkalommal publikáló és szereplő pedagógus családjának ezúton fejezzük ki őszinte részvétünket, az alábbiakban emléke előtt egykori kollégája, majd helyettese méltató soraival tisztelgünk. Nyugodjék békében!

Tarján Levente (1941-2024)

Marosvásárhelyiné Gergely Anna

■ Nincs szándékomban volt iskolám történetét elmondani, az elmúlt hetek szomorú eseményei mégis emlékezésre késztettek. A régi kultúrák emberei olyan szilárd pontokat rögzítettek az idő megállíthatatlan folyamatában, amelyekkel jelölhették a hónapok, az évek körforgását, megalkothatták időszámításukat, és így rendezhették életüket is. Ezek a napok többnyire a természethez vagy a történelemhez kapcsolódtak, másrészt az egyes emberek vagy közösségek élettörténetéhez a születéstől a halálig. Egy-egy ember és a közösség múltja nemcsak századokban mérhetően növekedett, hanem a közösséget erősítő hagyományokban is.

A kortársakkal alkotott közösség korokon átnyúló dimenziója az emlékezés. Az emlékeket idézi fel az ember a saját és társai, személyes és munkahelyi múltjának történeteiben. Az pedig igazán szerencsének mondható, ha az előbb említettek harmonikus egységben valósultak meg. Az emlékek életre kelnek a jelenben, és előre mutatnak a jövőbe, különösen egy iskola életében. Tarján Leventével egy olyan oktatási intézményben lehettem együtt, amely képes volt kiállni 150 év „viharait", megőrizve az alapítók szándékát: a felnövekvő ifjúság nevelését és tanítását.

Az ezredfordulót megelőző évtizedekben az iskolát érintő profilváltások egyre sűrűbben követték egymást, a kép azonban fokozatosan egy bizonyos irányba tisztult, és az utóbbi 30 évben visszatért a kiindulóponthoz. Ebben a folyamatban az 1990-es évek nagy jelentőséggel emelkedtek ki egy műszaki pályán elindult és pedagógusként tetőzött életutat befutott ember, Tarján Levente számára.

Többen olvashatták a vele készült interjúkat, amelyekből apró részletekig feltárult magánéleti és szakmai életútja. Ezekben maga számolt be arról, hogyan „szippantotta be a krétapor." Ez az út szorosan összekapcsolódik az egykori Tóth Kálmán Középiskola életével és egy olyan szakmaszeretettel, amelynek két pólusát a pedagógia és a vízügyi szolgálat jelentette. Mindkét terület olyan humán tartalmakat hordoz, amelyek Leventében, lelkületében közel álltak egymáshoz, és a hosszú évek alatt mindent meg is tett azért, hogy a két területet összekapcsolja, a szó nemes értelmében *szolgálja.* Ezekhez szorosan illeszkedett – neveltetéséből, illetve az iskola történetének ismeretéből is adódó – katolikus identitása, amely végül elvezetett a Szent László Általános Művelődési Központ létrehozásához.

Közös munkánk az 1970-es évek közepétől datálódik. Már diáklányként is ismertem őt, a fiatal műszaki tanár-geodétát, sőt, az ismerősök és édesanyám elbeszéléseiből a felmenőit is. István bátyja orvosként az „anonim alkoholisták klubját" is vezette, anyukám pedig időnként foglalkozásokat tartott ott: a művészetekről beszélgetett a klubtagokkal, és közben jó kapcsolatot alakított ki Tarján doktorral. A másik szál: Levente felesége, *Lublóváry Klára* egy jónevű és tiszteletreméltó család tagja; öccse, *Gyuri* diákkorában a leendő férjem baráti társaságához tartozott.

A vízügy szerepe az 1960-as években különösen felerősödött – gondoljunk csak arra, hogy az 1956-os jeges ár mennyi mindent rombolt le Baján. A Duna menti gátrendszer kiépítése és fenntartása egyre több képzett szakembert igényelt, nem véletlen, hogy Baja vált ennek egyik központjává. Az 1962-ben megindult közép- és felsőfokú iskolában végzettek keresett munkaerőt jelentettek, a tanítás hatékonyságát pedig bizonyítja, hogy belőlük többen a vízügyi szolgálat felső vezetésébe is bekerültek. A lánygimnáziumban 1962-ben megjelentek a szakközépiskolás fiúk, és velük együtt a műszaki tanárok is. Levente 1964-ben került a szakképzésbe, lehet mondani, hogy vele együtt alapozódott meg és fejlődött a vízügyi tanítás. Szaktanárként és osztályfőnökként a szakma szeretetére és a képességek szerinti helytállásra nevelte tanítványait. Nagyon jó kapcsolatot ápolt az OVH-val (Országos Vízügyi Hivatal), elég csak *dr. Kemény Attila* – egyébként ő is bajai –, *dr. Wisnovszky Iván* vagy a kedves tanítványok közül *Tábori László, Lovretity Zsigmond* nevét megemlíteni. Az iskola bővülésével a feladatai is növekedtek: gyakorlati oktatásvezetői, illetve szakfelügyeleti tevékenységével országos elismertségre is szert tett.

Igazgatóhelyettesi minőségemben többször voltam vele egy érettségi bizottságban, amikor még szakmai tárgyakból is tettek vizsgát a diákok. Öröm és megnyugvás volt tapasztalni, ahogyan a szakmai elnökökkel foglalkozott, hiszen jól ismerte őket: vagy tanítványok, vagy a szakfelügyeletből ismert kollégák, esetleg az országos vízügyi hálózat prominens személyiségei voltak, pl. *Szilléri László, Nemere Péter, Kling István* stb.

Több olyan nagyszabású esemény kapcsán működhettünk együtt, mint pl. a 100 éves vízmesterképzés alkalmából szervezett térképkiállítás, a DVCS (Duna-völgyi-főcsatorna) melletti Oktatóbázis felépítése és avatása, igazgatói értekezletek, továbbképzések eseményei. A levelező tagozat megszervezése, az algériai tanulók tagozatának vezetése nem kis feladatot jelentett. Sok olyan szituációt kellett végig élnie, amelyek jól megmutatták személyiségét, segítőkészségét, hozzáértését. Egy más kultúrából jött nép fiait már-már apaként gondozta.

Tarján Levente III. bélás gimnáziumi előtanulmányaival és családja polgári indíttatásával, valamint erős katolikus hite révén mindig

Tantestületi látogatáson Udvardi Erzsébet festőművésznél, Baja díszpolgáránál

is igényes volt a hagyományok tiszteletében, a szép magyar beszédben, az alkalomhoz illő megjelenésben és viselkedésben, az udvariasságban, végül is a pedagógiai példaadásban. A hagyományok újraélesztése, az iskolához való kötődés erősítése, a régi tanítványok meghívása, a *Pro Schola Egyesület* létrehozása, a 120-as és 125-ös évforduló megünneplése kiemelkedő eseményei voltak a 1980-as, '90-es éveknek. A rendszerváltáshoz kapcsolódóan városi szintű szervezéssel elindította a keresztény óvodát és általános iskolát. Ebben nagy szerepet játszott az is, hogy egyaránt tisztelettel adózott az egyházaknak és a város akkori vezetőinek, a Szent László ÁMK létrehozásával pedig meg tudta ragadni azt a pillanatot, amikor a változások kedvezők voltak erre úgy, hogy megtartsa és átörökítse – a régi és az új kollégáival együtt – mindazon értékeket, amelyek a hosszú évek során felhalmozódtak.

Sosem felejtem el azt a beszélgetést – mielőtt elvállalta volna az igazgatóságot 1993-ban –, amikor megkérdezte tőlünk, hogy segítjük-e őt ebben a nagy feladatban, mert számít ránk, s mivel neki úgymond eléggé „kifelé" kell dolgoznia, szeretné, ha az iskolán belül minden rendben menne. Nagyon sokat tárgyalt a megyei-városi vezetőkkel, bírta a kalocsai érsekség bizalmát, egy alkalommal még én is helyettesíthettem őt *Dankó László* érsek úr audienciáján. Amikor a Miasszonyunk Rend képviselői megjelentek, és az addig Keresztény Értelmiségiek Szövetsége által fenntartott iskolát újból a tulajdonukba vették, Levente volt az, aki ezt a folyamatot zökkenők nélkül oldotta meg. Különösen a rend akkori vezetőjével, Romuálda nővérrel tartott fenn őszinte baráti kapcsolatot, aki koránál fogva is jó tanácsokkal látta el. Nekem is volt alkalmam a tanítónői végzettséggel rendelkező, sokat tapasztalt tisztelendő anyával beszélgetni. Emlékszem egy szép gondolatára: *„A jó ereje csöndes, titkon működik, de ez a bujkáló jó mégis felragyog az életünkben, ahogy a szépség meg a tisztesség."* Elismerte a mi munkánkat is, és – *Fekete-Kovács Győző* műszaki igazgatóhelyettessel együtt – még ki is tüntetett bennünket a Szent Gellért-díjjal.

Pedagógiai eszköztárunkat és hitvallásunkat olyan neves egyházi emberekkel segített megerősíteni, mint *Várszegi Asztrik* (akkor pannonhalmi főapát), *Korzenszky Richárd* tihanyi perjel, *Jelenits István* piarista irodalmár-tanár, *Bábel Balázs* kalocsai érsek stb. Tarján Levente vezetésével testületünk részt vehetett a Budapesten rendezett keresztény kongresszuson, néhányunkat elvitt Schweiklbergbe, a bajor katolikus pedagógusok konferenciájára is, ahonnan sok-sok hasznos tapasztalattal tértünk haza.

Lélekemelő volt találkozásunk *Udvardi Erzsébet* festőművésszel badacsonytomaji otthonában. A Kossuth- és más díjakkal elismert Erzsébet asszony bajai lévén egykor a zárda tanítványa volt, iskolánk új névadó ünnepségén zászlóanya lett, felkérésünkre pedig Szent Lászlóról készített festményt, amely az iskolai kápolnánk falát díszíti. Műtermében, a biblikus ihletésű képei között beszélgettünk az iskola jövőjéről: ő volt, aki az iskolacsengőt megőrizte (kapujában ez szólalt meg), és – fogadalma alapján – ekkor visszaadta intézményünknek. *(A csengő történetét feldolgozó írást honlapunkon olvashatják – a szerk.)*

Nevelőtestületünk szép kerek születésnapi ünnepség keretében Leventét megajándékozta egy Udvardi-képpel, amelynek tematikája igazgatónk hitvallásával harmonizált: Jézus és a halászok történetét ábrázolta, az evangéliumok tanúsága szerint ekkor hangzik el a döntő hívás: *„Jöjjetek utánam, és emberek halászaivá teszlek titeket!"* Most már nem vág neki semminek egyedül, itt a bárkában vele vannak. Úgy hiszem, hogy ennek a történetnek, csodának a mélységét minden tanár is magáénak érezheti.

Köszönöm Leventének, hogy munkájában segítségére lehettem pedagógustársaimmal együtt! ■

(A szerző a Szent László ÁMK, korábban a Tóth Kálmán Gimnázium és Szakközépiskola nyugalmazott igazgatóhelyettese – a szerk.)

In memoriam Geiger István (1946-2024)

Hetvennyolc éves korában, hosszú betegség után 2024. február 21-én elhunyt Geiger István kántor, zeneoktató, a hazai harmonikás közösség egyik elismert tagja.

***Schneider Viktor** egykori zenekari tag*

Geiger István 1946. február 9-én született Madarason. Zenész családban nőtt fel, ennek nyomán már kisgyermekként érezhető volt a zene iránti érdeklődése. Az írást és a hagyományos olvasást nála megelőzte a kottaolvasás elsajátítás. Környezete csodálatára már hatévesen tiszta játékkal szólaltatta meg a tangóharmonikát.

Általános iskolai tanulmányai Madarashoz kötődnek, majd a kecskeméti Katona József Gimnázium ének-zenei tagozatán ének-zongora tanszakon végzett. Fiatal korának egyik büszke emléke az 1968-ban rendezett Országos Úttörő Harmonikaverseny, ahol első helyezést ért el. A zene iránti elköteleződése szülőfalujában bontakozott ki, ahol a helyi tánczenekarban muzsikált, valamint harmonikát oktatott az érdeklődő fiataloknak.

A múlt század ötvenes éveiben édesapja, idősb Geiger István alapított először tangóharmonika-zenekart Madarason. Egy évtized elteltével szükségszerűvé vált az együttes úttörő fúvószenekarrá történő átszervezése. Ennek következtében közel harminc évig egyetlen harmonika zenekar sem létezett Magyarországon.

Borsa Bertalan esperes biztatására ifj. Geiger István – aki ekkor a felsőszentiváni kántori tevékenységet látta el – vezetésével 1992-ben megalakult a harmonika-együttes Felsőszentivánon. A zenekar sikerét kiválóan tükrözte, amikor 1993-ban megkapták az első külhoni meghívást Csehországba, majd a következő esztendőben az akkoriban elérhetetlennek tűnő Németországban is turnéztak.

Már hatéves korában tiszta játékkal szólaltatta meg a tangóharmonikát (1952. június 19.)

Édesapja súlyos betegségével, majd 1996-ban bekövetkezett halálával kényszerhelyzet alakult ki. Geiger István az egyedi értéket képviselő zenei kultúra megmentése érdekében vezényelte a fúvószenekart és oktatta a harmonikát Madarason, valamint vezette a harmonikaegyüttest Felsőszentivánon. A feszített munka eredményeként megalakult az egyesített *Madarasi és Felsőszentiváni Harmonika Zenekar.*

Az ötventagú együttes kizárólag sváb zenét játszott, számos egyházi esemény rendszeres résztvevője volt. A zenekar egyre növekvő népszerűségnek örvendett hazánkban és külföldön egyaránt. Több alkalommal turnéztak Ausztriában és Németországban, valamint 2002-ben sikeresen képviselték Magyarországot a Lengyelországban rendezett *V. Nemzetközi Tangóharmonika Fesztivál*on, ahol a verseny I. helyezését és a zsűri különdíját nyerték el. A zenekar vezetője eközben sikeres vizsgával zárta a Zeneművészeti Főiskola karnagyi szakát.

A 2000-es évek elejétől Geiger István Madarason és Katymáron látta el a kántori teendőket, ennek megfelelően mindkét település a zeneoktatás középpontjába került. Nyugállományba vonulását követően létrehozta a *Katymár-Madaras Harmonika Zenekar*t, amely évekig töretlen hírnevet szerzett a két falu közösségének. Legjelentősebb sikerük között említhető az *Aranypáva Nagydíj*, amelyet a Magyar Kórusok, Zenekarok és Népzenei Együttesek Szövetsége (KÓTA) ítélt a zenekarnak és vezetőjének. A hazai és külhoni meghívások is tovább gyarapodtak: évente turnéztak Sopronban és Bécsben, kétszer felléptek Olaszországban, illetve lengyelországi látogatásaik is egyre gyakoribbá váltak.

Geiger István 2008-ban csatlakozott a *Landesrat – Magyarországi Német Ének-, Zene- és Tánckarok Országos Tanácsa* – zenei szekciójához, amelynek eredményeként hazai harmonikás növendékekből zenekart alapított. Az egyedülálló sváb nemzetiségi kottaanyagokat nyári zenei táborok keretében sajátították el a növendékek. A kezdeményezés sikerét jól mutatja, hogy azóta is évről évre növekszik az együttes tagjainak száma. Itt kell megemlíteni, hogy a német nemzetiségi hagyományok ápolása és továbbörökítése terén nyújtott kiemelkedő tevékenységét, zenei munkásságát a Landesrat közössége 2023-ban a nívós *Josef Gungl-díj*jal ismerte el.

A zenekari, valamint a háromnyelvű (magyar, német, horvát) kántori tevékenységek mellett a 2010-es évek elején csatlakozott a bácsalmási *Heimatträume* kórushoz, amelynek zenei kíséretét tangóharmonikával biztosította. A német zenei hagyományokat őrző szervezet részt vett német nemzetiségi rendezvényeken, valamint egyházi eseményeken, de több alkalommal ellátogattak Bácsalmás testvérvárosába, Backnangba is.

Geiger István (1946-2024)

Az utóbbi években kialakult súlyos betegsége miatt – a kántorizálás kivételével – a zenekari élettől szinte teljesen visszavonult, tanácsaival azonban továbbra is ellátta a hozzá bizalommal forduló tanítványait.

A növendékek felé tanúsított oktató-nevelő munkáját mindvégig a következetesség és az igényesség jellemezte. Az általa szervezett közösségeket megbecsüléssel és a rá jellemző humorral vezette évtizedeken át. Egyik beszélgetésünk alkalmával a zenetanulásról kérdeztem, amire a következőképpen válaszolt: *„Zenét tanulni gyönyörű, de nem könnyű feladat. Azok a gyermekek, akik iskolai tanulmányaik mellett vállalkoznak rá, nagyon sok többletmunkát végeznek. Tanulnak elméletben és gyakorlatban egyaránt. Mindez megtérül a színvonalas szereplésekkel, amelyek örömet és páratlan élményeket jelentenek mindannyiunknak."*

Geiger István zeneszerető, áldozatos munkájának köszönhetően több száz fiatal sajátíthatta el a tangóharmonika és a rézfúvós hangszerek fortélyait. Zenekaraival 600-nál is több fellépésen vett részt. Halála fájdalmas és pótolhatatlan veszteség a hazai harmonikás közösség számára.

Nyugodjék békében!

„Öröm és boldogság a gyerekeknek, a zene eszközét felhasználva”

Ari-Bencses Anikó zongoratanárral gyökerekről, hangszertanulásról, kottafrissítésről

■ *Nagyon tud küzdeni, és hatalmas elszántsággal halad a céljai megvalósítása felé. Bár az útja csöppet sem volt egyenes és viszontagságoktól mentes, ARI-BENCSES ANIKÓ, a bajai Liszt AMI zongoratanára és a Zongoramesék c. kottagyűjtemény szerzője soha, egyetlen percre sem ingott meg: pontosan tudta, hogy neki ezen a pályán van a helye. Az egykori sükösdi kislány nevét – aki egy családi ház szobájában kezdett ismerkedni a hangszerrel – ma már az országhatárokon túl is számontartják mindazok, akik gyerekeket tanítanak zongorázni, neki pedig a legfontosabb törekvése, hogy a zene által minél több örömöt adjon azoknak, akik úgy döntenek, hogy megnyitják szívüket a hangszertanulás felé.*

Sándor Boglárka

■ – A családom mindkét ága több generációra visszamenőleg sükösdi származású, magam is ott nőttem fel. Egyszerű család vagyunk, a szüleim vállalkozó-kereskedők. Édesapám eleinte traktort vezetett a Hosszúhegyi Állami Gazdaságnál (egyébként bányásznak tanult), édesanyám pedig egy mezőgazdasággal és állattenyésztéssel foglalkozó családból származott, de mindig boltos szeretett volna lenni, és a mai napig is űzi a foglalkozását. Rendszerváltáskor apukámat is rábeszélte, hogy lépjen ki a Hosszúhegyből, és nyisson halboltot. Igazi kereskedő családban nőttem föl, így talán a gazdasági dolgokra nagyobb rálátásom volt, amit valamelyest tudok is kamatoztatni. Konzervatív szemléletű, katolikus hitű családban nőttünk fel az egy évvel idősebb bátyámmal. A családi kötődésünk mind a kettőnknek a mai napig erős, én például nem akartam kollégiumba menni, máshová költözni, ezért a Sükösdi Általános Iskola elvégzése után a bajai III. Béla Gimnázium tanulója lettem. De még főiskolára sem szerettem volna távolabbra menni, mert nekem akkor, a nyolcvanas években az egyáltalán nem tűnt járható útnak, hogy valahol egy kollégiumban vagy albérletben legyek önálló. Ingázva végeztem el Baján a Tanítóképző Főiskolát, és 30 éves koromig a szüleimnél éltem, merthogy abban az időben az volt a szokás, hogy családalapításig nem költözünk el otthonról.

– Milyen gyerek voltál?

– Szerintem gyerekként is épp olyan voltam, mint felnőttként: Sükösdön nagyon aktív diákéletet éltem. Énekkarra és kamarakórusra jártam, aztán 8 éves koromtól zongoraórára is. Emellett kosárlabdázni is nagyon szerettem, mindezek ki is töltötték a délutánjaimat. Azt már egészen kiskoromtól éreztem, hogy zenével szeretnék foglalkozni. Van is egy emlékem, hogy általánosban az osztályfőnököm,

Ari-Bencses Anikó

aki rajztanár volt, kérte, rajzoljuk le, hogyan képzeljük el a jövőnket. Én úgy rajzoltam le magamat, hogy zongorázom egy színpadon. Pedig sosem akartam zongoraművész lenni, mert viszonylag izgulós voltam, faluhelyen felnőve pedig koncertélményem sem lehetett. Úgy tanultunk zongorázni, hogy Bajáról járt ki a tanár úr Sükösdre, és egy családi ház egyik szobájában tanított négyünket. A koncert abban merült ki, hogy egymásnak játszottunk, bár akkor még nem voltam annak tudatában, hogy izgulós leszek. Ma már, szakmai ismeretek birtokában tudom, hogy a gyerekek azért izgulnak, mert kevés fellépési lehetőségük van kiskortól kezdve. Ezért fontos, hogy már egészen korán biztosítsunk nekik bemutatkozási lehetőségeket, mert akkor természetessé válik számukra az, hogy kiállnak, és megmutatják a tudásukat, ezzel csökkenthető a későbbi izgalom is. Ez nekem hiányzott, ami nyilván a későbbi évekre is rányomta a bélyegét. Azt is elég korán eldöntöttem, hogy gyerekekkel szeretnék foglalkozni. Hajóson éltek az iker unokahúgaim és az unokaöcsém, nyaranta nagyon sok időt töltöttem velük, és éreztem, hogy ez nekem való. Ebből jött az, hogy tanítóképzőbe jártam, és papírom lett arról, hogy tanító vagyok, de már a tanítóképzős évek alatt is azt éreztem, hogy zenetanár szeretnék lenni. Ez viszont göröngyös útnak látszott előttem, mivel hat évig faluhelyen tanultam zongorázni, és a heti egy alkalom nem volt elég a konzervatóriumi felkészüléshez. Gimnazistaként már beiratkoztam a bajai Liszt Ferenc Zeneiskolába, de itt sem alakultak egyértelműen szerencsésen a dolgaim. *Nádasdyné Jaross Beáta* volt az első zongoratanárom, akit nagyon megszerettem, csakhogy egy év után szülési szabadságra ment. Abban az egy évben helyettesítő tanár foglalkozott velem, de nem tudta ugyanazt adni, amit előzőleg tapasztaltam. A következő évben visszajött a tanárnőm, ami nagy boldogság volt, és akkor már fölvetettem, hogy mi lenne, ha zenei pályára mennék, de mire elkezdtük volna a felkészülést, várandós lett a második gyermekével. Összességében a zeneiskolai éveim alatt öt tanárom volt, ráadásul az intézmény állandó tanárhiánnyal küszködött. Így kerültem végül a tanítóképzőbe, tudván, hogy ilyen hányattatott előélettel nem lehet zeneművészeti főiskolára bejutni.

– Ott mennyire érezted, hogy a helyeden vagy?

– Szerettem a tanítóképzőt is, ének fakultásra jártam, de továbbra is zongoratanár szerettem volna lenni. A tanárom akkoriban kijárt tanítani Bácsborsódra, de annyi növendéke összegyűlt, hogy egyedül már nem győzte. Utolsó éves voltam a főiskolán, amikor hívott, hogy tartsak vele, mondván, hogy a Borsódi Művelődési Házban van két pianínó, ideadja a kottákat, és kezdjek el tanítani, ő úgyis ott lesz a szomszéd teremben, ha valami gond lenne. Így kezdődött a zongoratanári tevékenységem, ami csak megerősítette bennem, hogy nem akarok tanító lenni. Megszereztem a diplomát, ahogyan a szüleim szerették volna, de tudtam, hogy nekem a zenetanításban van a helyem.

– Ezt végül hol sikerült elkezdeni?

– Rémen helyezkedtem el, merthogy az én konzervatív gondolkodásom és neveltetésem azt diktálta, hogy közalkalmazott legyek, lehetőleg nyugdíjas állással. Ez lett volna a Rémi Általános Iskola, ahol tárt karokkal fogadtak, mert vállaltam a matematika–ének szak tanítását olyan feltétellel, hogy elvégzem

a matek szakot. Aláírtam a szerződést, el is kezdtem a matematika szakot Szegeden (az első évet el is végeztem), közben délelőtt matek–ének tanárként dolgoztam, délutánt pedig zongorát tanítottam Rémen, Borsódon és Sükösdön. Sok-sok ingázással, buszozással járó időszak volt ez kb. öt évig. Abban az évben viszont, amikor befejeztem az első évet a matek szakon, hirtelen ötlet alapján felvételiztem a konziba. Afféle erőpróbának gondoltam ezt, de felvettek. Akkor viszont el kellett gondolkodnom azon, miről mondjak le, mert ezt a sok mindent egyszerre nem bírnám. Anyukám a maga józan paraszti eszével arra biztatott, hogy azt válasszam, amit igazán szeretnék, ez pedig a zongoratanítás volt, úgyhogy feladtam a rémi nyugdíjas állást, hogy mehessek az álmaim után. Úgy tudtam, hogy négy év még a konzi, és további négy a főiskola, ennek ellenére azt mondtam: jöhet ez a nyolc év!

– Mennyi idős voltál ekkor?

– Huszonkettő. A konziban annyit el tudtam érni, hogy egyéni tanrendem legyen, tehát nem ültem be naponta 14-16 évesek közé, hanem csak a szakmai tantárgyakat kellett vállalnom. Zongoraórára lejártam heti kétszer két órára, az igen aktív képzés volt. A zenei tantárgyakból megengedték, hogy a saját felelősségemre felkészüljek és vizsgázzak. Tehát ezt a négy évet nem iskolapadban töltöttem, csak péntekenként jártam le, miután négy napot tanítottam, illetve zongoraórákra kellett bemennem. Így négy év után meglett a konzis végzettségem. Amikor végeztem, *Kunosné Dankó Ilonka* javaslatára megkeresett *Makkai Kati* néni, és óraadónak hívott a bajai ének-zenei általános iskolába, ahonnan aztán *Pethő Attila* hívott át a Liszt AMI-ba. Oda már úgy vettek fel, hogy a szerződésben benne volt: el kell végeznem a főiskolát, vagy megszűnik a munkahelyem. Csakhogy addigra a főiskolákon megszüntették a levelező képzést. Én zongorát és szolfézst is tanítottam. 2004-ben hozták azt a törvényt, miszerint nem taníthatnak a jövőben azok, akiknek nincs szakirányú képzettsége. Akkor az iskolavezetés javaslatára elkezdtem az ELTE-n a szolfézs szakot, az első év befejezése után azonban éppen meghirdettek egy utolsó képzést a Pécsi Tudományegyetem zeneművészeti szakán, hogy a még jelenleg zeneiskolákban tanító képesítés nélküli oktatók megszerezhessék a megfelelő szakirányú képzettséget. *Bundula Marcella* kolléganőmmel együtt iratkoztunk be, és végeztük el. Négy évet jártunk Pécsre, mire megszereztem a diplomát zongoratanár és kamaraművész szakon, és így már véglegesítettek a Liszt Ferenc Zeneiskolában is.

– Göröngyös volt az utad…

– Sok segítséget is kaptam. *Dr. Cseh Béla*, akinél elkezdtem zongorát tanulni, annyira megalapozta a szolfézst, hogy az ELTE-n osztályelső voltam zeneelmélet szakon. Nagyon sokat tanultam a *Vígh* családtól is, minden vizsgára ők készítettek föl. A zeneiskola viszont akkoriban küszködött a tanárhiánnyal, engem például *Mátyus Ivett* is tanított, holott egyidősek vagyunk, barátnők is voltunk már akkor, de akkora volt a tanárhiány, hogy így alakult. Viszont éppen ő mondta egyszer azt, hogy a tehetség utat tör magának, és akinek ez a hivatása, az bármilyen göröngyös út után is célba ér. Persze, ehhez azért kitartás is kellett, többször föl lehetett volna adni.

– Sosem gondolkodtál azon, hogy miért kapod ezeket a nehézségeket?

– Eszembe sem jutott, hogy nehézségként tekintsek ezekre a dolgokra. Elfogadtam, hogy ez a helyzet. Persze, nagyon szomorú voltam, amikor a tanárom bejelentette, hogy gyermekáldás elé néz, mert az első gondolatom az volt, hogy jövőre nem fog már tanítani. A mai napig is, ha azt hallom az iskolában, hogy egy gyerek tanárváltást kér, azért igyekszem megértően szemlélni, mert tudom, hogy sok esetben a gyerek sokkal jobban tudna teljesíteni másik tanárnál. Velem is előfordult, hogy az egyik zongoratanárom miatt azt mondtam édesanyámnak, hogy menjen be az zeneiskolába, és írasson ki, mert többet nem megyek. Ő ezt meg is tette, csakhogy épp akkor járt bent az iskolában az előző tanárom, aki ezt meghallotta, és nem akarta engedni. Végül találtak köztes megoldást, hogy tudjam folytatni a tanulmányaimat, azzal a tanárral, aki számomra megfelelő volt. Ezt utóbb már úgy élem meg, hogy akkor ők megmentettek valamitől, nem hagytak elkallódni. Voltak ilyen nehézségeim, de azon sosem keseregtem, hogy nekem miért ez jutott, más miért szerencsésebb. Mindig az adott pillanatban éltem, és amikor Ivett volt a tanárom, akkor őt becsültem meg. Aztán pedig kaptam még egy lehetőséget az élettől, járhattam még négy évet konziba, tehát amit nem tanultam meg, azt pótolhattam. Lehet, hogy nem volt egyenes, kikövezett az utam, de szerintem ezzel sokan voltak így a nyolcvanas években. A zeneiskolában sem ennyi gyerek volt, szűrték a jelentkezőket, kb. húszat vettek fel, tehát nehéz volt bekerülni, és abban látatlanul is biztos vagyok, hogy a kiesők között is voltak, akiknek lett volna helyük a pályán. Mára már más a helyzet, nyolc-tíz zongoratanár is tanít a zeneiskolában, könnyebben hozzá lehet férni a művészetoktatásnak ehhez a területéhez.

– Amikor már a főiskolát is befejezted, éreztél valamiféle megkönnyebbülést?

– Akkor én már évek óta a Liszt Ferenc Zeneiskolában tanítottam, mégis hatalmas felszabadulás volt, hogy immár papírom is van róla: zongoratanárrá váltam. Úgy voltam vele, hogy soha többet senki nem vetheti a szememre, hogy nincs épp olyan végzettségem, mint bárki más tanárnak. Az életem viszont gyökeresen nem változott meg, mert ugyanúgy jártam be másnaptól is, vagy a következő tanévtől is tanítani, de azért annak az örömét elkönyveltem, hogy sikerült teljesítenem valamit, amire nagyon vágytam.

– Mit adott neked a tanítás?

– Csodás éveim voltak, vannak, és remélem, hogy még lesznek is. A gyerekeket mindig szerettem, szót értettem velük. Mindig a szépséget és a kedvességet láttam bennük, és érzékeltem a nyitottságot és a tudásvágyat. Persze, a zeneiskolába többnyire csillogó szemmel jönnek, mert meg akarnak tanulni zongorázni, tehát azokban a gyerekekben nem lehet a nem szépet látni. Ha pedig valami szép, akkor az örömöt is ad. Ez kiváltság is, hiszen ide többnyire saját elhatározásból jönnek a gyerekek, és lehetőségük van addig járni, ameddig szeretnének, de ezt egy hagyományos iskolában nem tehetik meg, hogy pl. már nem akarnak matematikát tanulni, és akkor abbahagyják. Annak a tanárnak sokkal nehezebb mindig jókedvvel és lelkesen viszo-

Kislányként bátyjával sükösdi otthonukban

nyulni a gyerekekhez, ha nem a kíváncsiság és a tudásvágy tekint rá vissza. Mai napig úgy gondolom, hogy az enyém a lehető legszebb szakma, hiszen ebben két csodás dolog találkozik: a gyerekek és a zene, a kettőnek az ötvözete a zenetanárnál fut össze.

– Mit gondolsz, nálad hol gyökerezik a zene szeretete?

– Ezen sosem gondolkodtam. Mivel a szüleim átlagos emberek, és falun nőttem fel, koncertekre nem jártunk, otthon pedig leginkább magnóról hallgattunk könnyűzenét, vagy a rádió szólt nagyon sokat. Aztán első osztályos koromban kiderült, hogy tiszta a hangom, szerettem az énekórákat. Másodikban pedig önállóan döntöttem el egy kis barátnőm hatására, hogy eljárok zongoraórára. Első alkalommal egyedül mentem el, a tanár úr pedig jelezte, hogy ha járni szeretnék, akkor ezt édesanyámmal kell megbeszélnie. Miután ez megtörtént, az első évben még egyáltalán nem is zongoráztunk, csak elméletet, hangjegyolvasást, szolmizálást tanultunk, mert Béla bácsi azt mondta, ha már elméletben mindent tudunk, ami szükséges, akkor jöhet a hangszer. Így oltott be minket a zene szeretetével. Most is azt mondom: ha valaki egy éven keresztül minden órán hajlandó csak szolmizálni, hangjegyeket írogatni, kottázni, előjegyzésekről tanulni és népdalokat énekelni azért, hogy majd jövőre zongorázhasson, akkor tényleg nagyon akar valamit. Szerintem én már ott eldöntöttem, hogy ez lesz az utam. Még arra emlékszem, hogy egyszer szólt a tanár úr, hogy a Bányai Júlia Szakképző Iskola dísztermében lesz egy zongora négykezes koncert, és kéri a szülőket, hogy erre hozzanak be minket. Akkor még nem voltam tudatában, de a Ránki házaspár jött le zongorázni Bajára. Béla bácsi azt is mondta, hogy karácsonyi ajándékként zenei lexikont kérjek, mert arra szüksége van annak, aki zenélni tanul. Amikor már bélásként bekerültem a Liszt Ferenc Zeneiskolába, akkor a tanáraink mindig jelezték, hogy mikor van hangverseny, azokon részt vettünk. De a családunkban senki nem tanult zenélni.

– Érdekes, hogy ennek ellenére neked mégis ez volt az utad, és ezt önállóan el is kezdted. Később is jellemző volt rád, hogy mindig egy kitűzött cél felé mentél, és önállóan intézted a dolgaidat?

– Igen, minket így neveltek. Akkoriban még nem hordták mindenhová autóval a gyerekeket, ahogyan mi most tesszük. Ami falun belül megvalósítható volt, oda szabadon mehettem. Nagyon örültem, amikor az énekkarba beválogatott az énektanárunk, *Horváth Pannika*: 88 fős énekkarunk volt Sükösdön azokban az években! A 16 legjobb hangú gyereket pedig a kamarakórusba is beválasztotta, ez nagy kiváltság volt, hogy oda bekerülhettem. Ott egy szólamot négyen énekeltünk, tehát nagyon erősnek kellett lenni. Éveken keresztül énekeltünk négy szólamban műveket. Nekem ez hatalmas dolog volt. Magam felé volt elvárás, hogy ha valamit kitűzök célként, azt teljesítsem, meg édesanyám is azt tanította, hogy ha valamit elkezdek, azt illik be is fejezni. Hozzáteszem: a matematika szakot, valamint az ELTE-n a szolfézs szakot ugyan egy év után abbahagytam, de ezt a jobb cél érdekében léptem meg.

– Zongoratanárként mi volt a legfontosabb célkitűzésed?

– Minél több örömhöz, boldogsághoz juttatni a gyerekeket, a zene eszközét felhasználva. Nekem mindig ez volt az elvem. Lehet ezt bírálni, mert biztosan említhetnék szakmai szempontokat, vagy olyasmit, hogy minél magasabb szintre juttatni a gyereket, vagy mindenkiből kihozni a maga képességeit, és azt a leginkább kiaknázni, és érvényesíteni a gyereket a zene területén. Lehetne ilyesmi is, de én nem ezt tartom a legfontosabbnak, hanem örömhöz, boldogsághoz juttatni a gyerekeket. Látni a gyereken, hogy egy fellépés után milyen boldog attól, amit adott a közönségnek vagy a szüleinek vagy csak önmagának, hogy eljátszott valamit úgy, ahogyan szerette volna: nekem ez a legfontosabb! Ehhez képest másodlagosnak tartom, hogy mit fogunk majd kihozni a gyerekből, vagy ez lesz-e majd az életpályája, mert nem kell görcsösen ragaszkodnia ahhoz, hogy ő valahová be akar jutni. Legyen neki öröm a muzsikálás; ha ez az útja és a célja, akkor úgyis meg fog érkezni.

– Volt egyébként olyan tanítványod, akiből hivatásos zongorista lett?

– Igen, bár nem sok. Az egyik kolléganő, Vinkó Anna is tanítványom volt, tehát őt tanítottam a bajai zeneiskolában hat évig, és felvételire is felkészítettem a konziba. Ő sok szempontból sokkal szerencsésebb volt, mint én, mert hat évig egy tanárnál tanulhatott Baján, Szegeden pedig *Papp Évá*hoz került, aztán ő vitte tovább már főiskolán is. Vele folyamatosan kapcsolatban voltam, az érettségi műsorának a koncertjén, a főiskolai felvételijén és a diplomakoncertjén is jelen voltam. Volt egy rémi növendékem is, aki szintén konzervatóriumot végzett, de hasonlóan hányattatott volt a sorsa, mint nekem, a konziban négy év alatt négy tanára volt. Végül nem zeneművészeti vonalon végzett, hanem a filmkészítés felé fordult. Bácsborsódon pedig a ma már musicalszínész *Simon Boglárka* is tanítványom volt.

– Feltételezem, ennél sokkal jelentősebb azoknak a gyerekeknek a száma, akik életre szóló zenei csomagot kaptak tőled.

– Így van, bár gyakran visszagondolok arra, hogy vajon hogyan tanítottam pl. azokban az első években vidéken, vagy akár a bajai kezdő években is, amikor még nem voltam a felsőfokú szakképesítés birtokában. Igazából nem a papírra volt itt szükség, de azért amit a főiskolán módszertanból tanítanak, azt nagyon jó lett volna rögtön az elejétől tudni. Mentségemül szolgáljon, hogy szerintem azoknak a gyerekeknek még mindig jobb, hogy belekóstolhattak a zenetanulásba, mintha egyáltalán nem kaptak volna erre lehetőséget. Ugyanakkor viszont, ha valakinél azt éreztem, hogy én ehhez kevés vagyok, azonnal tovább adtam. Bízom benne, hogy sokaknak szép élményként maradtak meg az emlékezetében a közös óráink, vagy azok a koncertek és lehetőségek, amelyeket a zenetanulás révén kaptak. Mindig úgy voltam vele, hogy miattam gyerek ne hagyja abba a zenélést, csak akkor, ha azt látja, hogy ez valóban nem az ő területe, de akkor ez ne a személyem vagy a módszerem miatt legyen.

– Viszonylag későn lettél édesanya. A fiadat sikerült beoltani a zene szeretetével?

– Valóban, 32 éves voltam, amikor a fiam született. Szereti a zenét, de nem lesz zenész, ezt kiskorától tudjuk, viszont tanult hangszeren játszani. A fúvós hangszerek felé tereltem, mert apukám gyakran mondogatta, hogy örülne, ha az unokája trombitálna, és ő szívesen megveszi neki a hangszert. Úgy gondoltam, beül majd a fúvószenekarba *Huzsvay Gyuri*hoz, majd mennek fellépni ide-oda, és milyen jó lesz ez a zenésztársaság. Aztán nem így történt, talán korán kezdte a trombitát, de egy év után abbahagyta, és kijelentette, hogy tőlem akar zongorázni tanulni. Én ezt sokáig elhárítottam, mert minden kolléga óva intett attól, hogy a saját gyerekemet tanítsam. Javasoltam neki más tanárokat, de ő kitartott az elképzelése mellett. Aztán eljött egy január elseje, amiről azt kell tudni, hogy mi olyankor teszünk valamilyen fogadalmat, amit abban az évben igyekszünk betartani. A fiam akkor azt mondta: az idei fogadalma, hogy megtanul zongorázni. Megkérdeztem, hogy mikor szeretne nekifogni, azt felelte: most! Akkor leültünk a zongorához, és január 1-jén elkezdtem tanítani. Szakmailag nyilván az lett volna jobb, ha nem én tanítom, de így alakult. Az MNÁMK-ban volt akkoriban kihelyezett tagozata a zeneiskolának, ott is tanítottam. Az iskolai hangversenyeken játszott néha szóló darabot vagy velem négykezest, 12 éves kora után azonban már nem szívesen lépett fel mások előtt. Koncertekre még mindig szívesen eljön, de nem akar zenész lenni. Biológia és média fakultációra jár, a

kettő között fog dönteni. Bármi legyen is, természetesen támogatom, hiszen nekem mindig az ő nevelése volt a legfontosabb.

– Téged az utóbbi években a kottafüzeteksorozatod kapcsán is megismerhettek az emberek. Hogyan jött ennek az ötlete?

– Voltak ennek előzményei, de konkrétan a kötetek, az ehhez kapcsolódó verseny és a művészeti alapítvány működése 2020-ban kezdődött. A covid időszakot nagyon rosszul éltem meg, borzasztóan hiányoztak a gyerekek. A kollégákkal folyamatosan arról egyeztettünk telefonon, hogyan tudnánk ebben a helyzetben minél hatékonyabban működni. Akkor találtam ki, hogy összeállítok valamit, amivel majd meglepem a gyerekeket, ha lejár végre ez a maszkos időszak, és akkor majd közösen előadjuk a növendékekkel. A mese hozzá rég megvolt, még abban az időben írtam, amikor kollégáimmal eljártunk óvodákba, népszerűsíteni a zeneoktatást. Elővettem, kicsit átdolgoztam, és megkérdeztem a vizuális iskola vezetőjét, *Majorcsicsné Ujjady Krisztiná*t, hogy kit ajánlana illusztrátornak. Ő említette a süksödi *Soós Annát*, akivel azonnal találkoztak az elképzeléseink. Nagyon szűk egyébként az a repertoár, amit gyerekeknek elő lehet adni, alig néhány mesés darab létezik. Mi eleinte ezeket vittük az óvodákba, de hamar kifogytunk belőlük, és akkor saját darabok írásában kezdtünk gondolkodni. Akkor írtam a mesét *A királyfi kincsei* címmel, amelyet átdolgoztam, és dallamokat írtam hozzá.

– A folytatásokat az elsőnek a népszerűsége motiválta?

– Lehet mondani. Beszéltem kottakiadókkal is, kottaüzlettel is, mindenki azt mondta, hogy kemény fába vágtam a fejszémet, mert a zongoratanárok közismerten nem rugalmas típusok. De mondtam, hogy nem baj, akkor is szeretném kiadni. Nem feltétlenül terveztem folytatást, de végül mégis az került rá feliratként: *Zongoramesék 1.* Én is tudtam, hogy a zongoratanárok nem túl nyitottak az új dolgokra, például a mai napig a ’72-ben kiadott zongoraiskola egyes kötetből tanítunk, amely tele van régi idők dallamaival, ami önmagában talán nem probléma, de innen mégis illene már elmozdulni. Az elmúlt tíz évben azért már történtek erre kísérletek, az én első kötetem is már négy éve jelent meg. Az újításokat mindig kételkedve és kritikusan fogadjuk, bár magam minden újdonságot megveszek, és igyekszem megtalálni a helyét. Abban bíztam, hogy mások is ezt teszik majd, és egy idő után valóban elkezdték levenni a polcról. Ha nem is túl nagy számban, de aki hazavitte, használta is. Szerintem a gyerekek adtak jó visszajelzéseket a kollégáknak, ez pedig felbátorított a folytatásra. A következő egy karácsonyi mese volt, ehhez *Lex Orsolya* etnográfus – akinek a gyerekeit tanítottam zongorázni – írt mesét. Abban az évben, decemberben, a covid második hulláma közepette jött az online zongoraverseny ötlete. A kollégák igyekeztek lebeszélni erről, mondván, senki sem fog jelentkezni: végül 180-an jelentkeztek. Kértünk egy kötelező darabot, amit valamelyik Zongoramese-kötetből kellett választani, valamint egy szabadon választott művet vagy akár saját szerzeményt. Szerveztünk egy zárógálát is, és ott látszott, hogy ezt sem szabad abbahagyni. Egyébként is, ezek a kötetek lassan már önálló életet élnek, nagyon sokféle viszszajelzést kaptam már azzal kapcsolatban, hogyan dolgozták fel, különféle játékos előadások formájában.

Fia, Leonardo társaságában

– Milyen érzés a szerzőnek ott ülni az első sorban, és hallgatni, ahogyan a gyerek a zongorán az ő darabját játssza?

– Ez változott az évek alatt. Az elején nem volt elvárásom, nem is tudtam, mit kellene azzal kezdenem, tehát függetlenítettem magamat attól, hogy az az én darabom. Ez a karácsonyi kötet elkészülte után változott meg, mert abban nagyon szép, ünnepi hangulatot árasztó dallamok vannak, és nekem épp akkoriban halt meg édesapám, aki az első kottabemutatómon még ott lehetett (amiért hálás vagyok a sorsnak). Akkor valahogy megéreztem ennek a varázsát, és arra gondoltam, ha nem én lennék a szerzője, akkor is tudnék örülni, ha valaki mástól ilyen szépet hallanék. Az pedig csak hozzátesz, ahogyan a gyerekek beleviszik a saját előadásmódjukat, amitől talán még szebb lesz. Közben viszont már azt is észrevettem magamon, hogy egyre inkább elkezdtem a szakmai oldalát is figyelni, tehát sokkal tudatosabban nézem és hallgatom a produkciókat. Nyitottan fogadom, ha máshogy tanítják a kollégák, mert amit én kiadtam, azt nem tekintem szentírásnak. Ezek csak leírt hangok, persze, nem mindegy, ki és milyen indíttatásból játszik.

– Hány kottamesét tervezel még?

– Összességében nyolcat. Most tartok a hatodiknál. Még szeretnék egy igazi lányos-hercegkisasszonyos mesét (fiús-sárkányos már van), illetve egy, a Mikulásról szóló történetet, ami szerintem kihagyhatatlan. Utána pedig majd valószínűleg kitalálok valami mást, mert a passzivitás biztosan nem fog menni. De ha meg kell állni, akkor is elégedett lehetek magammal vagy a tevékenységemmel, mert úgy gondolom, adtam valamit a zongorázni tanuló közösségeknek.

– Ha az előtted álló évekre gondolsz, van-e valami olyan kitűzött célod, amit még nem értél el, de nagyon szeretnél?

– Gyenge pontom a hosszú távú tervezés, tehát nagy távlatokban nem gondolkodom. Most olyan dolgok foglalkoztatnak, hogy a Zongorameséksorozat nyuszis és cirkuszos kötetét még nem mutattuk be, ezeket szeretném megvalósítani a megszokott módon: gyerekekkel előadva, mesével, zenével. Közben a növendékeimet készítem fel versenyekre, fellépésekre, találkozókra, építem a szakmai kapcsolatokat. Most éppen a szabadkaiak hívtak meg minket, hogy adjunk Szabadkán közös hangversenyt, és ők is jönnének hozzánk, ismerkedni a várossal. Szeretném a sorozat összes kötetét lefordíttatni német és angol nyelvre (az első háromnál ez megtörtént), és el tudom képzelni azt is, hogy valamelyik külföldi zeneiskola is bemutassa őket. Arról is volt szó, hogy jó lenne a darabokat áthangszerelni, hogy más kollégák is taníthassák. Remélem, hogy az egészségem is megfelelő lesz hozzá, mert az utóbbi 17 évem arról is szólt, hogy ezt megőrizzem, és persze, még a fiam nevelésében is bőven vannak tennivalóim. Ilyen ötleteim vannak most, de nagyobb terveim épp nincsenek. Mindig ami jön, annak kell megfelelni. ■

Emlékképek Gergely Józsefné Békei Irén hagyatékából 14.

„Jegyzőkönyv „a bácsbokodi esetről”

■ Gergely Józsefné hagyatékában nemcsak személyes visszaemlékezések maradtak meg, hanem olyan, ma már kordokumentumnak számító iratok is, amelyek önmagukért beszélnek. Az alábbi jegyzőkönyvek arra mutatnak rá, hogy még az ún. „puha diktatúrában” is komoly fegyelmi ügy lehetett egy Lenin-kép áthelyezéséből is, ha a mozgalmi túlbuzgóság tudatlansággal és némi rosszindulattal is párosult. A szövegeket eredeti változatukban, helyesírási és nyelvhelyességi hibáikat megtartva közöljük.

Közzéteszi: Marosvásárhelyiné Gergely Anna

■ Készült Bb-i [bácsbokodi] Községi tanács VB. [végrehajtó bizottság] elnöki irodájában, 1969. október 24-én

Jelen vannak: K. M. VB elnök, R. A.-né, G. J.-né, B. M. jkv. [jegyzőkönyvvezető]

Tárgy. F. M. Bb-i Műv. Otthon ig-jának fegyelmi eljárás beindítása előtti tanuk kihallgatásáról

A Közs. Tanács VB elnökének tudomására jutott, hogy a közelmúltban F. M. a Bb-i Műv. [*művelődési*] Otthon ig-ja [igazgatója] a kultúrházból az ig. irodából a képzőművészet [*valószínűleg a Képzőművészeti Alap kiadóvállalata – a szerk.*] által kiadott képsorozatot, nem utolsósorban a Lenin képet a takarítónővel levetette a falról, azzal, hogy szerinte azok ott nem kívánatosak. Ezen cselekedete a VB. elnöke megállapítása szerint sérti a szocialista munkaerkölcs betartását és elítélendőnek találja annál is inkább, mivel a cselekmény óta azok visszahelyezése nem történt meg, ugyanakkor F. M. ezen cselekményét a VB-nek, annak elnökének és a Műv. osztály felé sem jelentette be.

A helyszíni szemle alapján R. A.-né is megállapította azt, hogy a kérdéses képek, ill. Lenin kép nincs eredeti helyén.

KMFT

………………………………………………

K. M. VB, elnök sk.

………………………………………………

R. A.-né sk

………………………………………………

G. J.-né sk

………………………………………………

BM jkv. sk.

A jkv. folytatólagosan felvéve:

F. M., a Műv. Otthon ig-ja a felvett jkv egy példányát átvette, az abban felsoroltakat tudomásul vette.

Védekezésül az alábbiakat adja elő:

A jkv-ben foglaltakban annyi fedi a valóságot, hogy ténykedésem alatt 1 db reprodukciót eltávolítottam, mivel a helyébe könyvespolc került. Ugyanakkor a könyvespolc fölé a régi reprodukció helyébe egy db. emléklapot helyeztem erre azért volt meg a lehetőség mivel az emléklap a volt reprodukciónak csupán kb. 1/4-e.

F. M. kijelenti azt, hogy a felszólítás után a Lenin képet az irodába visszahelyezte a nagyterembe ugyancsak visszahelyezést nyert a Magyar Népköztársaság Címere.

A továbbiakban ugyancsak kijelenti, hogy ténykedése alatt a Lenin kép munkába állításának első napján már nem volt a kérdéses iroda falán. A M. Népk. Címeré-re vonatkozólag kijelenti, hogy annak eltűnési körülményeire nem tud választ adni ill. nem emlékszik.

Előadja továbbá, hogy a jkv .azon részével sem ért egyet mely megállapítja, hogy a kérdéses reprodukciók levételét ill. kicserélését nem jelentette volna be a Járási T[anács].VB, Műv. o-nak.

Ezen állítását azzal támasztja alá, hogy 1969 januárjában vagy februárjában G. J.-né művészeti szakreferenssel történt megállapodás szerint a reprodukciók visszahelyezése azért nem történt meg mivel azok már nem voltak elég korszerűek, kopottak és nincs elég művészi értékük.

A jkv. azon megállapításával, hogy azt a községi Tanács VB-nek nem jelentette be, egyetért.

A fentieken kívül más megjegyezni valóm nincs.

Bb.1969. nov.10.

ph.

………………………………………………

FM Műv.O.Ig. sk.

………………………………………………

FM VB.eln.

………………………………………………

jkv.vez. sk

Bb.Közs.Tanács VB.

Tárgy: FM Bb-i Műv.O. Ig-jának figyelmeztetése 928.sz.

Folyó évi okt. 24-én történt jkv-i meghallgatásokból F. M. MO Ig. magatartását özv. R. A.-né és G. J.-né volt takarítónő[t] azzal marasztalta el, hogy a Műv.O iroda helységéből

a Lenin képet és a Képzőműv. által kiadott különböző reprodukciókat eltávolította.

A meghallgatás után a VB. elnöke a helyszínen győződött meg arról, hogy a kérdéses képek nincsenek a helyükön, ugyancsak nincs és hiányzik a nagyteremből is a Népközt. Címere. Felszólításra és jegyzőkönyvileg történt meghallgatása után a Műv. O. Igazgatója a kérdéses képet és a Címert eredeti helyére visszahelyezte, a jkv. tanusága szerint melyre F. M. is nyilatkozott a tiszta helyzet megállapítása nehézségekbe ütközik ugyan, azomban F. M. -nak arra kellett volna és kell az elkövetkezendőkben is törekedni hogy hasonló cselekedetektől, ill. magatartástól ugy tartsa magát távol, hogy a feltételezés is elkerülő lehessen.

FM a Műv.O. Ig-ja már több mint egy éve /1968.okt.16/ tölti be e funkciót és munkássága több esetben képezte kifogás tárgyát: Ilyenek pl. A munkaidőnek a nem teljes letöltése – munkaidő alatt munkaideje egy részének a presszóban való töltése. A vagyonvédelemmel nem minden esetben való törődés – a pénzügyi fegyelem be nem tartása. A Műv. O. és annak környékének rendben nem tartatása stb.

Ezutón is felhívom a Műv.O. Ig-jának figyelmét, hogy különböző problémái esetén sürübben tartsa a kapcsolatot a Párt a Tanács és az Iskola vezetésével és a megadott segítség mellett törekedjék a sokkal nagyobb önállóságra.

Mindezen mulasztásaiért:

FIGYELMEZTETÉSBEN

részesítem azzal, hogy a jövőben hasonló esetek előfordulása esetén fegyelmi felelősségre vonást fogok alkalmazni.

Erről értesítést kap: FM Műv.O.Igazgató
Járási Tanács Műv. O.
Községi Irattár

Bb. 1969. november 17

ph. KM VB.elnök sk. ■

Fazekas Kristóf síremléke a Kálvária temetőben

Kultúrtörténeti kalandozások egy régi bajai tarokk-kompánia emlékére *II. rész*

Pencz Rudolf

■ Az „őstarokk” szabályai írásban nem maradtak fenn, az első szabálykönyv francia, 1637-ből, de jól azonosíthatók a későbbi játékokban azon szabályok, melyek még a kezdetekre nyúlnak vissza. Hárman játszották, eleinte mindenki magáért, később egy felvevő a másik kettő szövetsége ellen. A nyerést a hazavitt ütésekben lévő lapok összesített pontértéke döntötte el.

Az *eredeti számlálási mód*, amely számos játékban mindmáig fennmaradt, annak őrzi nyomát, hogy egykor mind a megtett ütések száma, mind a hazavitt lapok értéke számított. A királyt 4 ponttal számolták, a dámát 3, a lovast 2, az apródot 1 ponttal, a Bolond, a Világ és a Pagát 4-4 pontot ért, a többi tarokk és színes lap nullát. Az így kapott pontértékhez három laponként (ami 1 ütés a 3 személyes játékban) 1 pontot hozzáadtak. (Így három egyszerű tarokk tesz ki 1 pontot.) Számtanilag azonos végeredményre lehet jutni, ha a lapokat rendre 5, 4, 3, 2 és 1 ponttal számolják, és három laponként 2 pontot levonnak.

A *bolond* sajátos szereppel bírt: nem ütött, és nem lehetett elütni, tulajdonosát arra jogosította fel, hogy egy alkalommal figyelmen kívül hagyja a ráadási szabályokat (színre színt, annak hiányában tarokkot): *exkuzálja magát.* Innen, az excuzes szóból ered a skíz név. Elég volt csak felmutatnia, majd saját hazavitt ütéseihez rakhatta e magas pontértékű lapot, többnyire egy üres lapot adva cserébe az ütést elvivő játékosnak. Ez a szerep sok tarokkjátékban máig fennmaradt.

Ősi játékelem a kézben levő és az ütésekben hazavitt egyes lapokért vagy lapkombinációkért járó díjazás is. Ez a későbbi fejlődés során nagyon változatos és gazdag lett, pl. a bolognai ottocentóban és talán a minchiatéban érte el csúcsát, ahol a römire emlékeztető lapkombinációk kialakítása (*verzicola*) központi elemmé vált. Másutt ez elsorvadt, s a különböző figurák vállalásának adta át a helyét. De mindkét út egyfelé visz: a játék egyre inkább az intellektuális sport irányába fejlődött, amelyben mind jobban a játéktudás, a stratégiaalkotás díjazása került előtérbe az elosztás véletlenszerűségéből adódó elemek jutalmazásával szemben.

A tarokk 1650 és 1750 között Európa nagy részében elterjedt: északon Svédországig és Oroszországig jutott el (legalábbis a balti német tartományokig és Szentpétervárig – *Nagy Katalin* cárnő a tarokkban is nagy volt). Dél felé pedig egészen Máltáig, ahol a Szent János lovagrend tagjai nemcsak tarokkoztak, de gyártották is a kártyát, képein saját címerüket, jelképeiket megjelenítve. Nem honosodott meg azonban a játék Spanyolországban és Nagy-Britanniában, ez volt az oka, hogy nem vált világjátékká. A német államokba a jelek szerint először Svájcból jutott el, talán már a XVII. század végén. Kissé később, de erősebb hatás érkezett Ausztria felől, ahová Lombardiából került át a játék. 1750 körül már széles körben elterjedtek az akkori játékváltozatok.

A kártya sokáig változatlan volt, míg a kései XVII. században Konstanzban a pápa és nőpápa alakját lecserélték Jupiterre és Junóra (*besançoni tarokk*), a svájci, elzászi és délnémet katolikus vidékek számára, de másfelé továbbra is az ősi marseille-i tarokk maradt használatban.

A XVIII. század a tarokk nagy átalakulásának korszaka, a helyszín javarészt Németország. 1740 körül feltehetően Elzászban, Strassburgban történt meg az a lépés, hogy az olasz színjelű kártyát (marseille-i és besançoni tarokkot) a francia színjelekre állították át, majd a tarokklapokon – mivel az azokon már régen megjelent számozás nélkülözhetővé tette az ódon, s ekkor már meg sem értett allegóriákat – új motívumokat kezdtek alkalmazni: előbb állatábrázolásokat, azután kínai életképeket és tengeri szörnyeket.

A világot (*il mondo*) ábrázoló XXI-es tarokkot továbbra is *Mond*nak nevezték, de később a jelentés elhomályosult és a német szó jelentésének (Mond=hold) megfelelően a képre holdat is rajzoltak. Ezért látható hold a mi XXI. lapunkon ma is (a Piatnik *Standardblatt*-ban). A bolond neve ekkor lett skíz (*Sküs*, sőt elnémetesítve *Gstieß*), a pagát neve megmaradt.

A francia színjelű tarokkok használata Ausztriában csak 1800 körül terjedt el, a gráci Eggenberg-kastély 1760 körül készült kárpitján ábrázolt 3 személyes tarokkpartin még olasz színjelű kártya látható.

A játékban alapvető változást hozott a l'hombre kártyajátékból átvett *licitálás*. (A *l'hombre*, a kártyajátékok e tiszteletreméltó és szertartásos doyenje Spanyolországból indult útnak a kártya hajnalán, és századokon át egész Európában a legnagyobb presztízsű játék volt. Ma is él.) Míg korábban a felvevő személyét egyszerűen az ülésrend adta, négyszemélyes játékban pedig a szemben ülő felek voltak fix partnerek, addig a licitálás révén az lesz a felvevő, aki a legkevesebb lapja cseréjével (3, 2, 1, 0) vállalja megnyerni a játékot. Megszületett a 3-as, 2-es, 1-es és szóló játék. A háromszemélyes *Tarock L'hombre* Németországban 1770 körül jelenik meg.

1750 körül jelent meg és a XIX. század elejére vált általánossá Németországban és Ausztriában a tarokk pakli lapjai számának 78-ról 54 lapra történő csökkentése. A legalacsonyabb színes lapokat (a piros színekből a 10-5, a fekete színekből az 1-6 lapokat) hagyták el. Ekkor változott meg a

Bolognai tarocchino Bolond és Bagattino lapjai 001

skíz szerepe is: különleges szerepét elhagyva ekkor vált a mindent ütő legmagasabb tarokká. Végül pedig a játékba bevezették a *pagátultimó* figuráját. E három, osztrák eredetű újítás határozta meg az ebben a korban elterjedő Tapp-tarokk játékot, amely közvetlen elődje minden mai Közép-Európában ismert játéknak. Hazánkban is e formájában honosodott meg a tarokk. E játékot játszva *„tartotta meg 4 tarók mellett Bagátot"* Tökkolopi uram Csokonai *A méla Tempefői* című színdarabjában (1793) – a tarokkbravúrok pontos leírása arról árulkodik, hogy a költő maga is kiválóan ismerte a játékot. A tarokk első hazai említése 1776-ból (Radvánszky III. János *Nemesi mulatozás* című verse) már a játék általános ismertségéről tanúskodik. (Koháry István 1720-ban megjelent, a korabeli kártyajátékokat leíró versei azonban még nem ejtenek szót a tarokkról.) Ferenc József kedvelt játéka is a Tapper egy változata, az 1850-es években felkapott bécsi *Blocktarock* volt.

***

A pagátultimót a trappolából vette át a tarokk. E játék Magyarországon nemcsak ismeretlen maradt, hanem rejtély is övezte. Sokszor leírták ugyan, hogy *„a tarokk a mór eredetű trappolajátékból származik"*, de ez csak akkor érthető, ha tudjuk, hogy a trappola-kártya (Trapulierkarten) a Habsburg-birodalomban egyszerűen az olasz színjelű kártya szinonimája volt.

A trappola a kártyajátékok nagy klasszikusainak egyike. Velencében alakult ki a XV. század végén. Jelentős innovációkat alkalmazott az 52 lapos kártyapaklin. Megszüntette a kerek és hosszú színek számos lapjainak eltérő ütési sorrendjét, 36-ra csökkentette a lapok számát (3-6 lapok elhagyásával). Megtette az 1-est a legmagasabb lapnak, ezzel megszületett az ász (*luneta* = holdacska néven). A legalacsonyabb lap így a 2-es lett. A király 5, a lovas 3, a gyalogos 2 pontot ér, míg az ász értéke 6, ami a trappola egyedi sajátossága. A játékot ketten játszották. 18 lapot osztottak ki, tehát nem lehetett tudni, mi maradt a talonban: ez a *trappola* (csapdácska). Adut nem ismert a játék. Az utolsó ütés elvitele 2-essel 26 pontot, a két utolsóé 52 pontot ért. Így született meg az utolsó ütés legkisebb lappal való elvitelének klasszikus játékalakzata. A trappola Velencéből eltűnt, de a Habsburg-birodalomban Ausztriát, Cseh- és Morvaországot, valamint Sziléziát meghódította, s Bajorországban is ismertté vált.

A játékszabályok századokon át meglepően közel maradtak az eredetiekhez, melyeket még *Girolamo Cardano* itáliai matematikus, a valószínűségszámítás atyja írt le 1564-ben. Ragaszkodtak az eredeti olasz színjelű kártya használatához (noha kéznél volt a minden más játékhoz használt német színjelű kártya, ahogy a francia is), s a színek (*spade, coppe, denari, bastoni*) és lapok (*re*=király, *cavall*=lovas, *fanta*=gyalogos, *do*=kettes) olasz megnevezéseit is megtartották. A kártyaképek is megőrizték késő reneszánsz rajzaikat, melyeket nagy esztétikai igénnyel alakítottak tovább, így a trappolakártyák a legszebbek közé tartoznak.

Különösen konzervatív maradt a cseh nemzeti játékká vált *bulka*, míg az osztrák *Hunderteins-Spiel* (százegyes) és a Sziléziában elterjedt *Spady* változatok bevezették az adu használatát. Prága a trappola fellegvára volt, ahogyan Bécs a tarokké. Kártyaszavai még a köznyelvbe is átmentek, cseheknél, németeknél. *Megállj csak, te Spadifankerl!* – mondták csibész jelentéssel, ahogy ezt Grimm is felvette a német nyelv nagyszótárába.

Az utolsó trappola paklit 1944-ben gyártották le Prágában, a későbbi társadalmi átalakulások sajnos maguk alá temették e konzervatív játékot. A bánáti csehek körében viszont magyar kártyára alkalmazva napjainkig játszották a *stovkahrát*, egy valóságos trappola-kövületet.

***

A 4 személyes tarokkban (amely 1756-ból már adatolt Bécsben és Nürnbergben) a szemben ülő felek eredetileg fix partnerséget alkottak, de onnantól, hogy a felvevő személye licitálás során alakult ki, megoldást kellett találni arra is, hogy ki legyen a partnere. Lombardiában jelent meg erre először az a 4 személyes l'hombre-ból (*quadrille*) átvett megoldás, hogy a felvevő egy adott színű királyt hív meg partnerének. A meghívott király tulajdonosa azonban ezt nem jelenti be, így a játszma során egy ideig ismeretlen marad, hogy kik is vannak együtt, ami újabb izgalmakat visz a játékba. A királyhívás is Ausztriában teljesedett ki, első alkalommal 1821-ben jelenik meg, mint újdonság, a Tapp-tarokknak négy személyre adaptált változataként. A következő 200 évben ez, a „királyi" *Königrufen* vált Ausztria igazi nagy nemzeti játékává, melynek népszerűsége ma nagyobb, mint valaha.

1829-ben jelenik meg a király helyett a XX-as, majd valamivel később a XIX-es tarokk hívása, melyek a játék új ágait indították fejlődésnek. A XX-as hívásos játék egyik fontos jellegzetessége, hogy a tarokk eredeti számlálási módját, az archaikus levonást elhagyta, és egyenesben számolt a teljes lapértékekkel, király 5 pont stb. (A királyhívásos tarokkban megmaradt a levonás.) Ezzel teljesen megváltoztak az értékarányok: míg az eredeti számítás mellett a király 4 1/3 pontértékével 13-szorosát érte az egyszerű tarokklap 1/3 pontjának, addig az 5 pontos király már csak 5-szörösét az 1 pontos tarokknak. A másik fontos jellegzetesség a lapok számának további csökkentése 42 lapra (számos lapból csak 1-1 maradt meg). Ez pedig az üres színes lapok, az értékes figurás lapok és a tarokkok arányának gyökeres megváltozásával járt a

Tarokk relikviák

kártyapakli összetételében. Könnyű belátni: a 42 laposban kevés esélye van, hogy egy király hazajusson, míg a 78 laposban uralja a terepet. Mindez nagy horderejű változásokat indukált a lejátszási stratégiában.

Változott a kártya is. A francia színjeles lapok Bécsben 1800 körül jelennek meg, még kínai motívumokkal, de a pagát, skíz és a turbános pikk király már erősen hasonlít a ma jól ismert figurákra. A skíz ekkor lett *„egy harlekin, aki a süvege hegyén egy parányi harlekint táncoltat”* (Jókai). A kínai motívumokat elunva, a tarokklapokra a kártyagyártók az idők folyamán szemet gyönyörködtető képek széles választékát nyomtatták, legszebbek talán a különféle látkép-tarokkok. A máig használt standard tarokk-képet 1815-ben Bécsben alkotta meg *Johann Norbert Hoffmann*, aki zsánerképeket ábrázol, s római számokat alkalmaz. Névadója a II-es tarokkon látható koronás sas sziklaormán az *Industrie und Glück* felirat (Magyarországon: *Szerencse fel*). A standard képsorozatnak voltak változatai, ezek kevés eltéréssel, alapjaiban azonosak, ma két változat használatos: 1884-ből és 1890-ből.

***

Franciaország századokon át a hagyományokba merevedett, a XIX. század végéig az ősi marseille-i tarokkot használták, csak röviddel 1900 előtt tértek át a francia színjelekre. A kártyakép is megújult ekkor, mégpedig *C. L. Wüst*, egy frankfurti német gyáros innovációja alapján. A *Tarot nouveau* gyönyörű lapjai a *belle époque* századfordulós hangulatát árasztják. A tarokklapokat arab számokkal jelölik. A modern játék alapja itt is a l'hombre-ból származó licitálás lett. Nem csökkentették azonban a lapok számát (maradt 78), és a skíz is megtartotta hagyományos különleges szerepét. Megszüntették viszont a színek eltérő ütési sorrendjének archaikus szabályát, lejátszási újdonságként pedig bevezették a kötelező felülütést (muszüber, mint az ultiban).

Míg egyes francia tartományokban a kezdetekre visszanyúló tarokkhagyomány folytonosan fennmaradt, addig a mai országos elterjedtsége és óriási népszerűsége nem olyan régre nyúlik vissza: az algériai háború idején a frontra küldött ajándékcsomagokban sokszor volt tarokk-kártya, s a játék váratlanul nagy kedveltségre tett szert. A hazatérő katonák aztán egész Franciaországban elterjesztették a játékot, melynek országos szövetsége 1973-ban alakult meg. A francia *Jeu de tarot* világa önálló világ, nem foglalkozik másokkal.

Svájc nemkülönben. Bár a *Jass* nagy családjának játékai (a mi kláberünk, alsósunk, tartlink rokonai) a XIX. században olyannyira taroltak, hogy a Jass maga a kártya szinonimájává vált, mégis erős pozíciót őriztek meg a tarokk roppant archaikus formái.

Graubündenben, főként a rétoromán nyelvű völgyekben, ma is él a *Troccas*. E völgyekbe talán már a legkorábbi időkben, közvetlenül Milánóból, amellyel szoros politikai kapcsolataik voltak, jutott el a tarokk. Wallisban a 62 lappal játszott *Troggu* érdekes összekötő láncszem a tarokk olasz-francia és osztrák fejlődési iránya között: a skíz (*Gschgüser*) mind különleges régi szerepét megtartotta benne, mind pedig egyben a legmagasabb tarokk is.

A Svájcban használt kártya is a legrégebbi időket idézi: az ún. 1JJ tarokk csupán 1860 körül felfrissített altípusa a legrégebbi motívumok zömét híven őrző besançoni tarokknak.

Dánia is önálló, nagy, de csendes tarokk-fellegvár. Máig a 78-lapos tarokk (Grosstarock) egy régi, XVIII. századi változatát játsszák, amely oly jól illik a *hygge* életérzéshez, az otthonos, meghitt társas együttléthez. A franciák tarokkpakliját használják, amióta sajátot nem gyártanak, s tarokkirodalmuk meglepően gazdag.

Németország két évszázadon át a tarokk fellegvára volt, de az 1815-ben Altenburgban kialakított és német nemzeti játékká vált *Skat*, amely nagyon sok játékelemét éppen a tarokkból vette át, sok más játékkal együtt, fokozatosan, majd a XX. század első harmadában végleg kiszorította a tarokk-játékokat is. Egyedül a *Cego* maradt meg Badenben, egy tapp-tarokkból sajátos fejlődési úton kialakult játék, amely ma is népszerű. Kártyája, a *sas-cego*, az utolsó élő képviselője annak az állatmotívumos tarokknak, amellyel annak idején a francia színjelekre tértek át.

Karnöffel

Ausztriában a tarokk nem csupán nemzeti játékká vált, hanem a Monarchia egyik integráló erejévé is. Identitásképző, -megtartó erejét bizonyítja, hogy a Monarchia perifériáin is mindmáig fennmaradt a játék. Élénk tarokkélet folyik az egykori Osztrák-Szilézia ma Lengyelországhoz tartozó részében, Czechowice-Dziedzice városában. Itt egy XIX-es hívásos változat, a közeli Kozyban pedig egy királyhívásos játék él. Bukovinában, a ma román Szucsává városában (nemkülönben a ma Ukrajnához tartozó Csernovicban) a királyhívásos tarokk egyik igen régi változata őrződött meg, amilyenhez hasonlót egy 1840. évi szabálykönyv ír le. Élénk és szervezett tarokkélet folyik Szlovéniában, ahol a királyhívásos tarokknak egy, a modern osztrákhoz hasonló változatát játsszák, illetve Csehországban (főként Morvaországban), ahol a XIX-hívásos tarokk egy régies altípusa él, amelyben az eredeti, levonásos számlálási mód maradt meg. Él a tarokk Magyarország elcsatolt országrészein is, ahogyan azt a szerző a Szepességben, Iglón 1995-ben személyesen is megtapasztalhatta.

Ausztriában a Königrufen vált kultikus játékká, de széles körben játsszák a XIX-hívásos és a 40 lapos egyszerű XX-as hívásos játékokat is, a kétszemélyes játékokból elterjedt a nálunk is ismert *Strohmandeln* (stróman-tarokk) és *Kosakeln* (kozákos), s megőriztek még több ódon változatot is, mint pl. Tirolban a Stubai-völgyi *Droggn*.

Magyarországon a tapp-tarokk egy válfajából a XIX. században fejlődött ki és terjedt el a vidéki nemesség körében az a *„magyar tarokk”* néven ismertté vált játék, melyet Jókai Mór is előszeretettel játszott *„félévszázados, viharos tarokkmúltja”* alatt. A századfordulón már küzdenie kellett az elsőbbségért a Paskievics-tarokkal – de nagyapám is ismerte még a hármas magyar tarokk szabályait –, az 1920-as évekre pedig már egyértelművé vált az utóbbi térnyerése. Ennek oka valószínűleg abban rejlett, hogy a hármas magyar tarokk licitálási szabályai csaknem határtalan drágítást tettek lehetővé, mellyel a játék szinte hazárdjelleget öltött. Úgy tűnik egyébként, hogy a hármas tarokkot – a századfordulótól kezdődően – nem is annyira a Paskievics váltotta le, hanem inkább a magyar kártyával

játszott *alsós*, amely számos játékelemet átvett a tarokkból, és kockázatkereső stílusa is rokonítható ezzel a játékváltozattal.

A XX-as hívásos játékban a rizikót kedvelő társaságok a kontrázások sorával srófolhatták fel a tétet. Kontra, rekontra, szubkontra, hirskontra és mordkontra a szabványos sorozat (mindegyik kétszerezi az előzőt), de a játék hevében olykor még tovább drágították, újabb lépcsők kitalálásával. Nagyapám kompániájában pl. *Fedák Sári* és *Zsazsa* bemondások emelték tovább a mordkontra 32-szeres tétjét. Igaz, az alap a lyukas kétfilléres volt.

A rekontra jelentése „visszakontra", de az osztrákok a Reh (őz) szót érezték ki belőle, ha pedig őz, akkor legyen szarvas is (Hirsch), innen a hirskontra. A szub a szuperkontrából ered, azaz felülkontrázás. A mord pedig a gyilkos kontra.

A Paskievics-tarokk középpontjába egyre inkább a huszonegyfogás került, a skíz vadászata a XXI-esre adta meg a játék savát-borsát. A 20-as évekre kialakult az a tréfás hagyomány, hogy a huszonegyfogás szenvedő hőse *„polgármesteri"* címet, fejére pedig egy kalapot kapott, amelyet a következő sikeres huszonegyfogásig tartozott viselni. Nagyapám kompániájában is élő volt e tarokk-hagyomány!

Viszont kétségtelen, hogy ha a skíz és a XXI-es összekerülnek a felvevő pártnál, és így nincs mód a XXI-fogásra, akkor a játék elég egyhangúvá válhat. Ezen segített egy budapesti tarokk-társaság az 1920-as években azzal, hogy hat új figura (az első 5, 6, 7 ütés elvitele előírt módon, királyultimó, valamint az utolsó előtti ütés kétféle elvitele) bevezetésével megalkotta az *Illusztrált* vagy *Palatinus-tarokk*-ot. E figurák izgalmas „gyűjtögető" játékokat eredményeztek, ha XXI-vadászatra nem nyílott mód.

Megfogalmazták azt a véleményt, hogy ha az illusztrált tarokk előbb jön, és országosan elterjed, akkor hazánkban nem veszi át a bridzs az elsőbbséget. Ebben lehet igazság, ha Ausztriában a hasonlóan kifinomult Königrufen vitathatatlan dominanciájára gondolunk.

A tarokk a vidéki honoráciorok, a vidéki városi polgárság, a hivatalnokok, a klérus, általában a középosztály tipikus játéka volt, de részét képezi pl. a selmeci diákhagyományoknak is. A dzsentri is játszotta persze, mégis inkább értelmiségi jellege volt, a tipikus tarokkista a plébános, a jegyző, a tanító képét idézte fel.

Eljött aztán az idő, amikor a *„polgár"* szitokszóvá vált, és gyűlölettel telve ejtették ki a szavakat: *„úri", „urak"*. A tarokkot reakciós csökevénynek bélyegezték, s a „tűrt" kategóriába került. Szabálykönyv 35 évig nem jelenhetett meg, szaklap, egyesület nem volt. A háború után kifejlődő és viharos gyorsasággal terjedő rablóultira sok tarokkos átszállt. De a tarokk túlélt. *Dr. Kovács Endre*, újabb kori tarokk-történelmünk doyenje 1960-ban 5000 tarokkistát fogott össze a tarokkozók névjegyzékében. Még? Vagy már? Ami biztos, hogy a nehéz időkben is nemcsak játszották, de fejlesztették is a játékot. Dr. Kovács *22 figurás magas tarokkja* mellett azt említjük itt meg, amit a legfontosabbnak tartunk: Szegeden bevezették a *tulétroá önkontráját*, amely nagyban elősegíti a XXI-fogás vállalását azzal, hogy egyértelműen kideríti, a nagy honőrök vajon a felvevő pártnál vannak-e vagy sem.

Michael Dummet, a filozófia és a logika professzora Oxfordban, „a tarokk pápája", aki 900 oldalas monográfiájában feldolgozta a térben és időben fellelhető összes tarokkjátékot, szabatos indoklását adja, miért tartja a magyar húszashívásos tarokkot az egyik legjobb játéknak. A sakkal ellentétben a kártyázás *hiányos információkon alapuló* játék, ám a magas fokú információhiány ellehetetleníti a szofisztikált stratégia alkalmazását. Csak akkor jut érvényre a stratégiai ügyesség, ha a játékosok ugyan nem mindent, de sokat tudnak a lapeloszlásról – ez a titka a bridzs sikerének is. A magyar játék licitjéből és bemondásaiból pedig sokkal több megtudható a lapeloszlásról, mint a legtöbb más tarokkban, és ez teret nyit a játékosok stratégiai képességei kibontakoztatása előtt. Ezáltal a tarokkban rejlő potenciált a legmagasabb mértékben a mi tarokkjátékunk aknázza ki. ■

- Folytatjuk -

Híres, elfeledett bajaiak: Beck Bódog, az apiterápia atyja

Összeállította: Mayer János

■ Se szeri, se száma a városunkból elszármazott, majd másutt nagy hírnévre szert tevő honfitársainknak. Közülük sokan vannak, akik megérdemelten tagjai a megbecsült és elismert bajaiak panteonjának, másoknak a neve méltatlanul feledésbe merült. Az alábbiakban egy olyan, Baján született jeles kutatóorvos emlékét idézzük fel, akit egy, a maga idejében úttörőnek számító gyógyító eljárás első alkalmazójaként tisztelnek, szülővárosában azonban neve sajnos meglehetősen ismeretlenül cseng.

Beck Félix Bódog 1868. augusztus 6-án született Baján, egy helyi zsidó család harmadik, legkisebb gyermekeként. Szülőháza a Laubengasse (Lomb utca) 353. alatt volt, amely az Attila és az Alkotmány utca sarkán ma is álló épülettel azonosítható. Apja *Beck Sámuel* gabonakereskedő, anyja *Kohn Róza* volt. (A rendelkezésre álló dokumentumokból a család rokonsága az ugyancsak bajai zsidó családból származó *Beck Károly* költővel nem igazolható.)

Beck Bódog iskoláit 1875-79 között előbb a bajai izraelita hitközség elemi iskolájában, majd 1879 és 1889 között a Ciszterci Rend Katolikus Főgimnáziumában (a mai III. Béla Gimnáziumban) végezte. (A 3. és a 6. osztályt meg kellett ismételnie.) Utolsó gimnáziumi éveiben már jó tanulónak számított, 1889-ben a történelemben mutatott előmeneteléért egy arany érmét kapott a helyi zsidó közösségtől. A gimnáziumi évek alatt a magyar mellett már jól beszélt németül is, de tanult latint, görögöt, a vallásgyakorlás keretei között pedig hébert is. (Később franciául és angolul is kiválóan megtanult.)

Ezt követően 1889-1894 között a Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem

Dr. Beck Bódog (1868-1942)

orvostudományi karát látogatta, ahol kora legkiválóbb orvosprofesszorainak (pl. *Hőgyes Endre, Mihálkovics Géza, Kovács József*) volt a tanítványa. Tanulmányai idején tagja volt a Budapesti Önkéntes Mentő-Egyesületnek, e munkájáért 1890-ben elismerésben is részesült. 1894 szeptemberében avatták egyetemes orvosdoktorrá, később eleinte a sebészet irányába szakosodott. Orvosi praxisát Budapesten kezdte meg a Szent István Kórházban, közben egy ideig katonai szolgálatot is teljesített. A gyakorlati orvoslás mellett már fiatalon foglalkozott elméleti kérdésekkel is: az *Orvosi Hetilap*ban megjelent publikációja (*A nyaki burkonytömlőkről*, 1896) komoly szakmai vitát váltott ki.

1901-ben – feltehetően bátyját követve – kivándorolt az Egyesült Államokba, ahol New York Manhattan városrészében kezdett újra praktizálni. (Állampolgárságot 1919-ben kapott.) 1906-ban kötött házasságot a német származású *Anna Kreuderrel* (Krenderrel?), de ez a frigy rövid idő múlva felbomlott, gyermekük nem született. Első tudományos munkái a rákkutatáshoz és a sebészethez kapcsolódtak; röntgennel is segítette a daganatos megbetegedések diagnosztikáját. A legnagyobb szakmai ismertséget az ún. *méhméreg-terápia* (*apiterápia,* utóbbi elnevezés is tőle származik) meghonosításával szerzett magának, amelynek technikáját állítólag Németországban ismerte meg. Már régóta gyűjtött adatokat a méhszúrás káros és hasznos voltáról, Amerikában pedig ezek alapján gyógykezeléseket is végzett élő méhek csípésének segítségével, ezek révén főleg reumás elváltozások következtében kialakult mozgáskorlátozottság, arthritisz gyógyításában ért el eredményeket. E tapasztalatainak összegzéséből született meg a *Bee Venom Therapy* (Méhméreg-terápia, 1935) c. könyve, amely máig e szakterület alapművének számít: vizsgálja a méhméreg hatását a kezelések alatt, a gyógyítás módját, valamint a gyógyulási folyamat állomásait is.

Kezdetben sok vitát kiváltó könyvének is köszönhető, hogy egyes gyógyszergyártók méhméreg alapú gyógyszereket, injekciókat dobtak piacra, bár Beck módszerét (élő méhek alkalmazását) vitatták. Végül azonban számos kutatóorvos is kiállt módszere mellett, amelynek hatását ekkor már mérőműszerekkel is igazolni tudta. Második könyve *Honey and Health* (Méz és egészség, 1938) címmel jelent meg, ebben a méz és a méhészkedés kultúrtörténetével, egészségi hatásaival is foglalkozik. (Szerzője halála után a kötet némileg átdolgozva és kiegészítve további tíz kiadást ért meg.) Tervezett egy harmadik könyvet is, amelyben több mint 2000 kezelt betege kapcsán összegyűlt tapasztalatait elemezte volna, ám ez végül nem készült el, a kézirata lappang.

Kortársak és követők leírása alapján Beck főleg feldagadt ízületű, komoly fájdalmakkal együtt élő betegeket kezelt, akik kezdetben kevés, majd egyre több (akár 30-40) szúrást kaptak egy-egy alkalommal. Ez ugyan fájdalommal járt, de a hónapokon át tartó, gyötrő kínokhoz képest elviselhető volt, és utána sokan görcsös fájdalmaik megszűnéséről vagy jelentős enyhüléséről számoltak be, bár voltak olyanok is, akiknek állapota nem változott, illetve allergiás tüneteket mutattak. Kutatásai és azok tapasztalatai máig meghatározók az időközben szép számú apiterapeuták között. Orvosi munkája mellett aktív társadalmi életet is élt: rendszeresen tartott ismeretterjesztő előadásokat, írt népszerű felvilágosító cikkeket, válaszolt olvasói levelekre, és gyakran interjúkat is adott.

Beck Bódog hosszabb betegség után 1942. január 1-jén hunyt el a New York állambeli Kingstonban, egy szanatóriumban. Haláláról életműve méltatását is közölve a *New York Times* is beszámolt. Közvetlen leszármazottja nem lévén, vagyonát elárverezték, gazdag könyvtárának több évszázados ritkaságokat is tartalmazó méhészeti szakkönyvei a Cornell Egyetem ún. Phillips-gyűjteményébe kerültek. (*Everett Franklin Phillips* professzor Beck munkásságának egyik első tudományos méltatója volt, második könyvének előszavát is ő írta.)

Munkásságát a szakterület művelői máig alapvető jelentőségűnek tartják, műveire rendszeresen hivatkoznak, a méhterápiáról írott könyvét annak 1997-ben változatlan utánnyomásának előszavában már a „méhméreg-terápia bibliájaként" emlegetik. Könyvei magyarul soha nem jelentek meg, egyes tanulmányait eredetiben és magyar fordításban tartalmazza a Magyar Apiterápiás Társaság elnökének, *dr. Körmendy-Rácz János*nak Beck Bódogról írott könyve (*Dr. Beck Félix Bódog élete. Lilli Kiadó, Nagykovácsi, 2019*). A szerző *Simics Mihály*al közös kezdeményezésére a szülőház előtti téren Baja városa B*eck Bódog-emlékhely*et alakít ki. Simics Mihály alapította meg a *dr. Beck Bódog-emlékérmet,* amelynek adományozásáról a Magyar Apiterápiás Társaság hivatott dönteni. ■

Anyám rózsái

(haiku-füzér)

Katymári Vanda

Napsárga szirmok:
fodros szélükre lázas
pírt csókolt a nyár.

A kerti padon,
hol anyám olvasott rég,
most csak a csend ül.

Szülőm emléke
mint a legszebb madárdal
szívemben trilláz.

A szeretet: kert.
MAGunkból, s fényből termő
örökzöld csoda.

Anyám karjai
mint fészket óvó ágak
öleltek, jóvá.

Csillagfényes éj:
szobám kitárt ablakán
beillan a múlt.

Rózsaillat leng
ágyam körül, rám hajol,
édes pára kél.

Telihold les be
a lenge függöny mögül,
ezüst köd altat.

Álmomban anyám
rózsaillatú keze
simítja arcom.

A Bajai Honpolgár

friss számai városunkban jelenleg az alábbi helyeken vásárolhatók meg

Ady Endre Városi Könyvtár,
– Munkácsy Mihály utca 9.
Cserba Optika,
– Batthyány Lajos utca 18.
Tourinform Iroda, Baja Marketing Kft.
– Szentháromság tér 11.
Gazdabolt
– (Baja, piaccsarnok)

A paella és a spanyol életérzés

Szünder Dezső

■ Talán mindannyiunk életében vannak olyan ételek, amelyeket magunkban vagy barátaink társaságában időről időre felemlegetünk, mondván: *egyszer majd szeretném megkóstolni, szeretném otthon elkészíteni.* E havi receptem tárgya éppen ilyen, de persze egy hozzám hasonló beállítottságú, a gasztronómia iránt érdeklődő embernek számos ilyen tétel szerepel még a bakancslistáján.

Baján, a halászlé egyik hazai fellegvárában, ahol számomra a legjobb halászlé készül, talán nem kell különösebben ecsetelnem, mi az *ikonikus étel.* Spanyolországban pontosan ilyennek számít a *paella*. Olyan étel, melynek hallatán mindenkinek az ország jut eszébe, és bízom benne, hogy egyre többen tudják már azt is, milyen ételről is van szó. Aki pedig még nem ismeri, annak lesz csak igazán segítségére ezen írás!

A paella talán a leghíresebb spanyol étel, az ország nemzeti eledele, melyet régiónként eltérő módon, de számos hasonló hozzávaló felhasználásával készítenek el. A tradicionális étel sárga színét a sáfránynak köszönheti, első elkészítése pedig Valencia környékéhez köthető, ahol a rizs mellé angolna, csiga és zöldbab került. A gasztronómiai szakértők egy csoportja szerint az eredeti elképzelés egy böjti étel megalkotása lett volna, mely tőkehalat és rizst tartalmaz. Az ország középső részében a paella leginkább csirke- és nyúlhúsból áll, míg a tengerparti területeken értelemszerűen inkább a tenger gyümölcsei kerülnek az ételbe. Az éttermek pedig az országba érkező számtalan turista számára igyekeznek minél gazdagabb paellákat készíteni, így nem ritka a szárnyas és halas kombinációval készülő fogás sem. Természetesen az egytálétel köret része épp olyan fontos, mint a többi hozzávaló: a rizs az arab országok bevándorlóinak hatására került az ételbe, fajtája pedig az itthon is használatos kerekszemű rizshez áll a legközelebb. A készítéshez használt paellaserpenyőbe a rizst kereszt alakban szórják bele – ehhez talán nem kell foggal-körömmel ragaszkodnunk az elkészítés során. Ahhoz viszont igen, hogy párolódás közben még véletlenül se kevergessük. Az elkészült paellát hagyományosan a serpenyőből fogyasztották, ki-ki a maga kanalával, fogyasztása a spanyol családi események egyik fénypontja volt.

A *Bajai Honpolgár* áprilisi számában bemutatott bajai *The Last House* étterem meglátogatása remek apropót szolgáltatott számomra is arra, hogy az ételt végre megkóstolhassam. Aki hozzám hasonlóan megteszi ezt, hamisítatlan spanyol életérzést kap cserébe! Meg kell mondanom, hogy bennem pontosan olyan kép élt a paellát illetően, mint amilyet ott tapasztaltam. Ezek után nem is következhetett más, mint hogy ezt a remek ételt itthon is elkészítsem. Az emberek többsége talán azt gondolná, hogy az elkészítés során a legnagyobb akadályt az alapanyagok beszerzése okozza. Ez valóban így is van, kíván némi utánjárást a hozzávalók beszerzése, de azért nem is lehetetlen kihívás. A legnagyobb nehézséget számomra a chorizo okozta. Ez egy speciális, spanyol kolbászféleség; gyanítom, Budapesten, nagyobb városokban, speciális gourmet élelmiszereket árusító üzletekben hozzá lehet jutni, nekem nem sikerült, így én egy enyhén füstölt, csemege szárazkolbással „vigasztalódtam".

Aki ezek után kedvet kapott a paella elkészítéséhez (egy éttermi látogatás előtt/után, vagy csak úgy), annak jöjjön az én paella receptem, amely ugyan az eredeti hozzávalókat illetően több sebből vérzik, de kifejezetten jóízű, spanyolos, ha nem is spanyol fogás lett.

4 csirkecombfilét vágjunk nagyobb darabokra, sózzuk, borsozzuk, majd 2 evőkanál olíván süssük addig, amíg kellemesen aranybarna színük nem lesz. Adjunk hozzá 75 g karikára vágott chorizót, pirítsuk a combokkal együtt még 2 percig, majd vegyük ki a serpenyőből. A visszamaradt szaftban pároljunk meg egy nagy fej kockára vágott vöröshagymát, majd adjunk hozzá 2 gerezd zúzott fokhagymát, 2 db kockára vágott paradicsomot, 1 evőkanál füstölt pirospaprikát és a sáfrányt (utóbbi helyettesíthető 1 mokkáskanál kurkumával), és főzzük néhány percig. Tegyük vissza az edénybe a kolbászt és a csirkecomb darabjait. Adjunk hozzá 300 g rizottórizst, pirítsuk együtt 1-2 percig. Öntsünk hozzá 1,2 liter csirkéből vagy halból készült alaplevet, gyorsan keverjük át, hogy a folyadék a rizsszemeket mindenhol alaposan bevonja. Tegyünk az edényre egy fedőt, és hagyjuk alacsony hőfokon 15-18 percet főni, keverés nélkül. Az idő letelte után adjunk hozzá 100 g zöldborsót, 6-8 darab királygarnélát és fekete kagylót. Pároljuk addig, amíg a garnélák rózsaszínűek nem lesznek, a kagylók pedig kinyílnak. A zárva maradt kagylókat tálalás előtt dobjuk ki. Tálaljuk egy szelet citrommal, petrezselyemmel megszórva. Kitűnően párosítható olasz, spanyol vörösborokkal, különösen a gyümölcsösökkel, a tanninos, testes vöröseket most inkább kerüljük el.

Jó étvágyat hozzá! ■

